

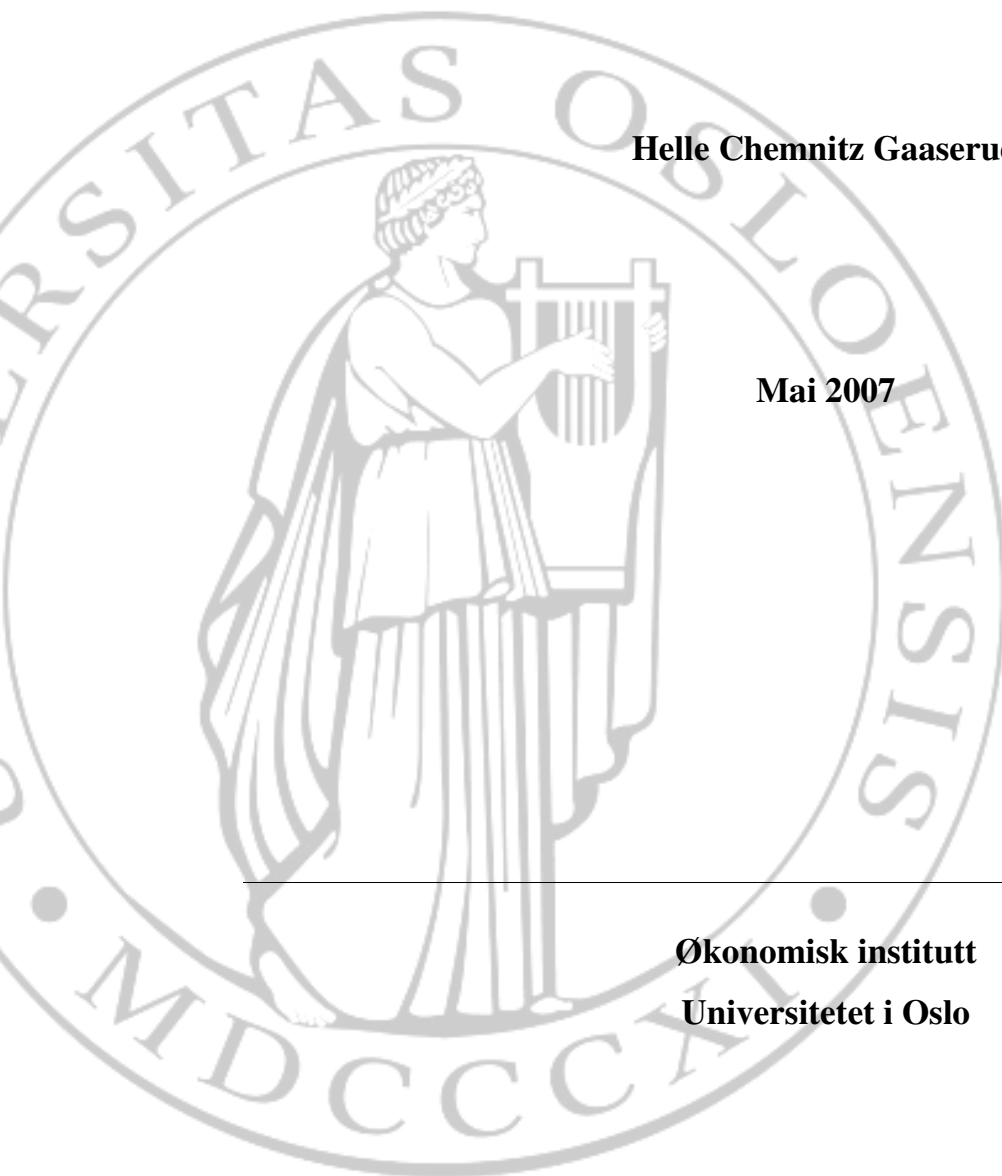
Etterlattepensjon

i Modernisert Folketrygd

Helle Chemnitz Gaaserud

Mai 2007

**Økonomisk institutt
Universitetet i Oslo**

Forord

Takk til veileder Arild Aakvik fra Universitetet i Bergen for innspill og hjelp til struktur av oppgaven. Ønsker spesielt å takke tidligere direktør ved Kommunal Landspensjonskasse (KLP) Knut Bratland for veiledning, inspirasjon og for å være en utømmelig kunnskapskilde. Takker KLP Bergen og Jarle Laastad, som har latt meg disponere kontor og datautstyr. Det har vært verdifullt å sitte i et arbeidsmiljø preget av høy kompetanse innen pensjon. Hyggelige ansatte har motivert meg og underveis kommet med gode innspill.

Vil også takke Heidi Mathisen som skaffet meg kontakt med KLP Bergen, Leif Andreas Alendal som har lest korrektur og Torbjørn Amundsen som har bidratt med datahjelp.

Innhold

Forord.....	i
Innhold	ii
1. Innledning og sammendrag	1
2. Pensjonssystem i Skandinavia med vekt på etterlattepensjoner	4
2.1 Det norske trygdesystemet.....	4
2.2 Sverige.....	10
2.3 Danmark	15
2.4 En sammenlikning av systemene	17
3. Teori: Arbeidsincentiv	21
4. Demografisk utvikling	26
4.1 Kvinneres yrkesdeltagelse, påvirkning av barnehage tilbud og kontantstøtte	26
4.2 Endringer i samlivsform	29
5. Behov for etterlattepensjon	33
5.1 Kvinneres inntekt.....	33
5.2 En sammenlikning av ulike livssituasjoner for en gitt kvinne.....	34
5.3 Dagens etterlattepensjon for 1947- og 1977-kohorten	37
5.4 Utfordringer for etterlattepensjon i tiden fremover.....	40
5.5 Ulike forslag til ny etterlattepensjon i folketrygden	43
6. Oppsummering og konklusjon	46
Referanseliste	51
Internettsider	53
Appendiks A Norges pensjonsreform.....	54
Appendiks B Tabeller og beregninger	58

1. Innledning og sammendrag

Flere land har i den senere tid gjort store endringer i sine pensjonssystem. Reformarbeidet i Norge kom i gang våren 2001 da Regjeringen Stoltenberg I nedsatte en kommisjon for å utrede det fremtidige pensjonssystemet. Den 21. mars 2007 ble det inngått et pensjonsforlik mellom regjeringspartene¹ og Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti². Hovedrammen i forliket var pensjonsopptjening fra første krone opp til 7,1 G, opptjening for ulønnet omsorg tilsvarende 4,5 G i opptil 6 år for hvert barn, og pensjonsopptjening for utført førstegangs-tjeneste. Besteårsregelen fjernes og det er lagt opp til økt arbeidsincentiv. Stortinget vedtok 23. april hovedrammene. Det er opprettet et utvalg som skal utrede en ny uførepensjons-ordning og det skal legge frem sin innstilling mai 2007. Derimot er det ikke satt i kraft en offisiell utredning av etterlattepensjoner. Mye arbeid gjenstår mot 2010, da det nye pensjons-systemet skal være på plass.

Denne oppgaven diskuterer behovet for etterlattepensjon i folketrygden. Denne pensjonen kan deles opp i ektefellepensjon og barnpensjon. I oppgaven vil etterlattepensjon bety ektefelle-pensjon hvis ikke annet er spesifisert. Etterlattepensjon utbetales i dag til enker/enkemenn under 67. Samboere som har barn med avdøde får også etterlattepensjon. Barnepensjon ut-betales der barnet har mistet en eller begge foreldrene. Etterlattepensjon utbetales månedlig frem til den etterlatte tar ut alderspensjon. Pensjonen blir avkortet mot inntekt og opphører hvis den etterlatte gifter seg på nytt. Etterlatte over 67 år vil få en avledet pensjon som er deler av avdødes og egen tilleggspensjon.

Etterlattepensjonen var i utgangspunktet en sikring, særlig for kvinner som hadde liten eller ingen egen inntekt, og avledet pensjon skulle sørge for at enker ikke skulle bli minste-pensjonister. De rene enkepensjonene utfases, og dagens etterlattepensjon og avledet pensjon er kjønnsnøytrale.

¹ Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

² Hentet fra www.arbeiderpartiet.no.

De fleste kvinner har i dag en egen pensjonsgivende inntekt og er i større grad selvforsørgende. På bakgrunn av at kvinner nå er mindre avhengig av en ektefelle samt en økt fokusering på individuell pensjonsopptjening, har da etterlattepensjonen utspilt sin rolle? Hvem har egentlig behovet for en etterlattepensjon? På grunn av kvinners inntog på arbeidsmarkedet og dermed økte inntekter, har de da mindre behov for etterlattepensjon? Er det bare de med lave inntekter som trenger økonomisk hjelp hvis medforsørgeren dør? Hvor dekkende bør en etterlattepensjon være? I Norge er nå de fleste samboere før de gifter seg, men mange forblir samboere og velger å ikke gifte seg. Skal ugifte etterlatte behandles ulikt etterlatte som var gift? Ved en videreføring av etterlattepensjon må det være rom for endringer.

De norske reformforslagene har store likhetstrekk med Sveriges nye pensjonssystem, men det er usikkert om norsk etterlattepensjon vil følge Sveriges eksempel. Sverige gjennomførte sin reform i 1999. I kapittel 2 er dagens norske pensjonssystem, med vekt på etterlattepensjon, sammenliknet med det danske og svenske. I kapittel 3 har jeg satt opp en modell for analyse av incentivene for arbeid, mens i kapittel 4 har jeg gjort rede for demografiske endringer av relevans for oppgaven. Jeg har under hele oppgaven tatt for meg kvinner og menn fra fire kohorter født i 1947, 1957, 1967 og 1977 for å se på utviklingen i inntekt, samlivsform og behov for etterlattepensjon. Kapittel 5 tar for seg utfordringer for utforming av etterlattepensjonen i forhold til demografisk utvikling og nytt pensjonssystem, samt ulike forslag til en slik pensjon. Avslutningsvis er ulike modeller til ny etterlattepensjon drøftet.

I 2006 var hele 80 % av alle kvinner mellom 25 og 59 år sysselsatt. Likevel er nærmere halvparten av de sysselsatte kvinnene ansatt i deltidstillinger. Dette fører til at mennene fortsatt spiller hovedrollen som familiens forsørger.

I dag er det litt over 20 000 etterlatte som får utbetalt etterlattepensjon fra folketrygden. Antallet reduseres hvert år siden flere etterlatte vil ha for høy inntekt, til tross for at mange enker arbeider deltid, og pensjonen avkortes helt. Samtidig vil flere mottagere bli alderspensjonister og gå over til avledet pensjon. De samlede utgiftene til etterlattepensjon og avledet pensjon forventes å stige ved videreførsel av dagens system. Selv om det er færre som får rett til utbetalt etterlattepensjon etter dagens beregningsregler, vil de fleste gjenlevende oppleve et stort økonomisk fall i husholdningens økonomi når partneren dør.

Sverige har en etterlattepensjon som ikke blir justert for den gjenlevendes inntekt. Pensjonen er tidsavgrenset slik at den etterlatte skal få tid til å omstille seg. Danmark har også en etterlattepensjon som er uavhengig av gjenlevendes inntekt, men betales ut som et engangsbeløp. I Danmark utbetales det etterlattepensjon til samboere. Danmark har dermed tatt høyde for samlivsendringene.

Per i dag er det ikke opprettet et sentralt register som kan gi et nøyaktig tall for antall samboere i Norge, men i 2006 hadde over 40 % av alle nyfødte foreldre som var samboere. Dette gir indikasjon på at samboertallene er høye, noe som kan skyldes at de fleste nå starter samlivet som samboere før de eventuelt gifter seg. Det forventes at halvparten av alle giftemål ender i skilsmisse, samtidig som oppløsningsgraden for samboere er enda høyere. Kjernefamilien med to voksne og to barn er likevel den vanligste samlivsformen. Det fører til at flere barn vil bo med en voksen som ikke er biologisk mor eller far. Færre som opplever brudd etter langvarige samliv vil velge å gifte seg med ny partner. Dette vil si at flere vil oppleve å bli alderspensjonister som samboer. Dagens etterlattepensjon og avledet pensjon bygger på ekteskapet og følger ikke de nye samlivstrendene.

Etterlattepensjonen blir i dag inntektsjustert og i følge arbeidsmarkedsteorier vil dette føre til lavere arbeidsincentiv. De etterlatte står mellom valget mellom egen inntekt og lav/ingen pensjon eller redusert stilling som gir en høyere pensjon. En tidsbegrenset etterlattepensjon, som ikke blir avkortet for inntekt, vil gi incentiver til økt yrkestilpasning for kvinner.

Fjerning av «pensjonsfella» slik at all inntekt skal gi utslag i høyere pensjon, skal få de med lav eller ingen yrkesdeltaking til å øke arbeidstilbudet. Bedre barnehage tilbud, samt at det nå oppfordres til at barn går i barnehage for økt språklig og sosial utvikling, kan føre til ytterligere yrkesdeltagelse blant kvinner.

På grunnlag av at det er flere kvinner i arbeid og etterlattepensjonen er inntektsjustert med krav om ekteskapsstatus, vil det føre til at det kun er et relativt lite utvalg etterlatte som vil få tilgang på dette godet ved videreførelse av dagens system. Målet må være å gi alle etterlatte rimelig tid til å omstille seg til en ny økonomisk situasjon.

Alle beregninger er gjort i Excel.

2. Pensjonssystem i Skandinavia med vekt på etterlattepensjoner

Pensjonssystemene i Skandinavia bygger på samme hovedprinsipper. Pensjonen skal være en grunnsikring mot fattigdom og ha en omfordelingsoppgave i samfunnet. Selv om det er likhetstrekk mellom landene er det likevel individuelle utforminger. Nedenfor er det gjort rede for de tre pensjonssystemene med vekt på etterlattepensjon. Siste delkapittel er en sammenlikning av etterlattepensjonssystemene.

2.1 *Det norske trygdesystemet*³

Alle som er bosatt eller arbeider i Norge er pliktige medlemmer av folketrygden. Folketrygden gir rett til alders-, etterlatte- og uførepensjon. Noen kan også ha rett på ulike tilleggstønader. Størrelsen på opptjent pensjon i Folketrygden er avhengig av flere faktorer, blant annet botid. Opptjent pensjon regnes fra 3 års botid (trygdetid) i landet fra fylte 16 år frem til 67 år, der full pensjonsopptjening oppnås etter 40 år. Folketrygdens ytelser fastsettes ut fra et grunnbeløp, G⁴, som reguleres av Stortinget minst en gang i året ut fra lønnsutviklingen.

Alderspensjon

Pensjonsalderen i Norge er 67 år, men det er anledning til å opptjene pensjonspoeng frem til fylte 70 år. Pensjonen vil avkortes med 40 % av arbeidsinntekt over 2 G frem til fylte 70 år. Etter dette avkortes ikke pensjonen.

Grunnpensjon, tilleggspensjon og eventuelt sært tillegg utgjør alderspensjonen. Særtillegget utbetales til pensjonister som har lav eller ingen tilleggspensjon, og beregnes etter trygdetid, samlivsstatus og forsørgeransvar. Full grunnpensjon og sært tillegg utgjør minstepensjonen⁵.

³ Informasjon er hentet fra "Det norske trygdesystemet" 2006 og KLP-hefter.

⁴ G = 62 892,- per 1. mai 2006.

⁵ 1,7933 G.

Grunnpensjonen utgjør i utgangspunktet 1 G, men avkortes ved mindre enn fullt opparbeidet trygdetid og samlivsstatus. Hvis ektefelle/samboer har en inntekt eller mottar pensjon fra folketrygden på over 2 G, vil grunnpensjonen bli redusert til 85 % av G.

I 1967 ble tilleggspensjonen innført for å få en sterkere sammenheng mellom levestandard før og etter pensjonsalderen. Tilleggspensjon opparbeides fra minst tre år med årlig inntekt over 1 G fra 1967, der 40 års opptjening (poengår) gir full tilleggspensjon. Da tilleggspensjonen ble innført, var målet å sikre en gjennomsnittlig industriarbeider en kompensasjonsgrad på 2/3. Kompensasjonsgraden blir lavere for høyere pensjongivende inntekt på grunn av beregningsreglene. Årlig inntekt opp til 6 G er fullt ut pensjongivende i dagens pensjonsopptjeningssystem, mens for inntekt mellom 6 og 12 G vil 1/3 av denne inntekten være pensjongivende. Inntekt over 12 G er ikke pensjongivende i folketrygden. Tilleggspensjonen beregnes dermed ut som pensjonspoeng avhengig av poengår og inntektstørrelse. Høyeste pensjonspoeng per år er 7⁶.

Eksempel på en lønsmottager med 500 000,- i pensjongivende inntekt

$$\frac{500\,000}{62\,892} = 7,95\,G$$

$$\frac{(6 \cdot G) - G}{G} + \frac{(7,95 - 6) \cdot G}{3G} = 5,65 \text{ Pensjonspoeng}$$

Opptjening av tilleggspensjon har endret seg flere ganger siden ordningen ble innført, og i 2010 vil nye opptjeningsregler bli innført.

Ved beregning av tilleggspensjon vil de 20 beste inntektsårene ha påvirkning, også kalt besteårsregelen. Full årlig tilleggspensjon utgjør 42 % av gjennomsnittet av de 20 beste pensjonspoengårene, multiplisert med G. Før 1992 var tilleggspensjonsprosenten 45. Det finnes overgangsordninger for eldre som ikke har hatt mulighet til å tjene opp full tilleggspensjon fra 1967 til pensjonsalder. Ulønnet omsorg for funksjonshemmede, eldre og syke på mer enn 22 timer per uke samt barn under 7 år, godskrives opptil 3 pensjonspoeng per år.

⁶ Etter beregningsregler fra 1992.

De fire kohortene som vil bli analysert i denne oppgaven vil dermed få ulike sluttpoengttall⁷, som angitt i tabell 2-1.

Tabell 2-1 Sluttpoengttall for ulike pensjonsgivende inntekt for de ulike kohortene

Inntekt i G	Sluttpoengttall			
	1947	1957	1967	1977
1	0,00	0,00	0,00	0,00
2	1,00	1,00	1,00	1,00
3	2,00	2,00	2,00	2,00
4	3,00	3,00	3,00	3,00
5	4,00	4,00	4,00	4,00
6	5,00	5,00	5,00	5,00
7	6,00	5,73	5,40	5,33
8	7,00	6,47	5,80	5,67
9	7,33	6,80	6,13	6,00
10	7,67	7,13	6,47	6,33
11	8,00	7,47	6,80	6,67
12	8,33	7,80	7,13	7,00

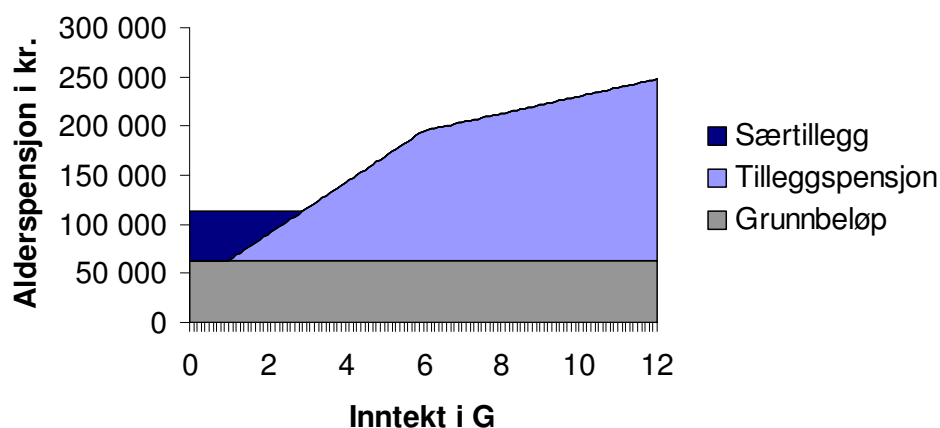
1947-kohorten kan få et maksimalt sluttpoengttall på 8,33. Dette gir den høyeste tilleggspensjonen som kan utbetales i dagens folketrygd. Sluttpoengene gir tilleggspensjon som listet opp i tabell 2-2.

⁷ Antatt at de ville hatt fulgt inntektsutviklingen som grunnbeløpet og opptjent full pensjonsrettighet i folketrygden. Se appendiks for utfyllende beregninger.

Tabell 2-2 De ulike kohortenes tilleggspensjon ut fra pensjonsgivende inntekt

Inntekt i G	Tilleggspensjon			
	1947	1957	1967	1977
1	0,00	0,00	0,00	0,00
2	27 452,36	26 980,67	26 508,98	26 414,64
3	54 904,72	53 961,34	53 017,96	52 829,28
4	82 357,07	80 942,00	79 526,93	79 243,92
5	109 809,43	107 922,67	106 035,91	105 658,56
6	137 261,79	134 903,34	132 544,89	132 073,20
7	164 714,15	154 689,16	143 148,48	140 878,08
8	192 166,51	174 474,99	153 752,07	149 682,96
9	201 317,29	183 468,54	162 588,40	158 487,84
10	210 468,08	192 462,10	171 424,72	167 292,72
11	219 618,86	201 455,65	180 261,05	176 097,60
12	228 769,65	210 449,21	189 097,38	184 902,48

Alderspensjonen for en enslig person utgjør grunnbeløpet pluss en tilleggspensjon. Det gis ikke tilleggspensjon for inntekt under 2 G, men det gis sært tillegg på 0,7933 G. Forholdet mellom grunnpensjon, tilleggspensjon og sært tillegg for en enslig pensjonist vises i figur 2-1.

Figur 2-1 Sammenheng mellom pensjon og inntekt for enslig fra 1977-kohorten

Supplerende pensjoner

De fleste arbeidstakere har nå en supplerende pensjon. Alle offentlig ansatte er inkludert i de tariffestende offentlige tjenstepensjonene, mens privat ansatte fra 2006 er lovpålagt å spare i en obligatorisk tjenstepensjon, OTP.

Tjenestepensjonene samordnes med folketrygden. Det vil si at folketrygdens ytelser betales fullt ut, mens tjenestepensjonen blir redusert. De offentlige pensjonsordningen er lovfestet for de statlige ansatte og organiseres i Statens Pensjonskasse (SP). De kommunale ordningene er basert på tariffavtaler og organisert i Storebrand, Vital eller Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Rundt 90 % av kommunene har pensjonsordning gjennom KLP. Noen kommuner har egen pensjonsordning, der blant de største som Oslo, Bergen og Trondheim.

Den tariff-festede kommunale tjenestepensjonsordningen skal sikre minst 66 % av pensjonsgrunnlaget ved full opptjening. Full opptjening oppnås ved minst 30 års medlemsid⁸. Pensjonsgrunnlaget er den faste årslønnen før pensjonsovergangen. På grunn av samordningsreglene med folketrygden kan alderspensjonen bli høyere enn 66 % av pensjonsgrunnlaget⁹.

Etterlattepensjon i folketrygden

Gjenlevende som var gift/registrert partner med avdøde i minimum 5 år før dødsfallet, gift eller samboer med felles barn¹⁰, eller har omsorg for avdødes barn har rett på etterlattepensjon. I tillegg har fraskilt ektefelle, som var gift med avdøde i minst 25 år¹¹ og ikke skilt i mer enn 5 år ved dødsfallet, denne retten. Fraskilt og gjenlevendes rett til en etterlattepensjon opphører hvis det inngås nytt ekteskap. Full etterlattepensjon tilsvarer 1 G og 55 % av den avdødes opptjente tilleggspensjon. Ved lav eller ingen tilleggspensjon, gis det særtillegg.

Etterlattepensjonen faller bort når den etterlatte har rett til egen alderspensjon. Den alderspensjonerte etterlatte vil i stedet få avledet pensjon, det vil si den alderspensjon som gir den høyeste utbetalingen av henholdsvis egen opptjent tilleggspensjon eller summen av 55 % av egen og avdød ektefelles tilleggspensjon. Den avledede pensjonen skal sikre at alderspensjonen ikke blir lavere enn det de fikk utbetalt i etterlattepensjon.

Etterlatte som er under pensjonsalder vil få en inntektsprøvet etterlattepensjon. Pensjonen blir redusert med 40 % av inntekten over ½ G. Arbeidsføre etterlatte under 55 år, forventes å ha en arbeidsinntekt på 2 G. For lavere inntekt vil de få en reduksjon i etterlattepensjonen med 60 % av G. Det gis rimelig tid til omstilling for etterlatte uten inntektsgivende arbeid. Det kan

⁸ Overgangsregler fører til at opptjent tid i de ulike pensjonsordningene blir lagt sammen.

⁹ På grunn av skatteregler vil pensjonistene i tillegg oppleve høyere netto-kompensasjonsgrad.

¹⁰ Som felles barn regnes også hvis den gjenlevende ventet barn med avdøde.

¹¹ 15 år ved felles barn.

også gis flyttehjelp ved nyansettelse og støtte til utdanning/opplæring. Stønad til barnetilsyn på grunn av utdanning og jobb gis ved inntekt lavere enn 6 G.

Det kan gis ytelser til gjenlevende som har pleiet nær slektning. Krigspensjon kan også utbetales til gjenlevende ektefelle ut fra avdødes rett til krigspensjon. Etterlatte uten rett på etterlattepensjon kan ha rett på en overgangsstønad.

Barnepensjon

Ved tap av én, eller begge foreldre, har barnet rett på barnepensjon frem til fylte 18 år som utvides til 20 år hvis barnet er under utdanning¹², så fremt avdøde var medlem av folketrygden i minst tre år. Barnepensjonen, der den ene forsørgeren er død, utgjør 40 % av G for ett barn og ekstra 15 % av G til hvert av de neste barna. Der begge foreldrene er døde vil det eldste barnet få pensjonen til den forelderen som hadde høyest gjenlevendepensjon, deretter vil det neste barnet få 40 % av G og de andre barna 25 % av G hver. Den totale pensjonen blir fordelt likt mellom barna.

Etterlattepensjon i kommunal tjenestepensjon

I 2001 ble det innført en ny ektefellepensjon, så pensjonens størrelse blir ikke bare beregnet ut fra avdødes opparbeidede pensjon, men også når den avdøde ble innmeldt i pensjonsordningen og fødselsåret til gjenlevende. Etterlattepensjon blir ikke, som i folketrygden, utbetalt samboere, selv om de hadde felles barn. Det er kun gjenlevende ektefeller, registrerte partnere og/eller barn som har rett på denne etterlattepensjonen.

For gjenlevende ektefelle født etter 1950, der avdøde ble medlem i pensjonsordningen etter juni 2000, enke født etter 1950, der avdøde mann ble medlem etter 1976, eller enkemann født etter 1950, uavhengig av avdøde kone ble medlem, blir beregnet etter de nye netto-reglene. Full ektefellepensjon utgjør 9 % av pensjonsgrunnlaget til avdøde og blir ikke inntektsprøvet eller samordnet med folketrygden.

For enkemann født før 1950, der konen ble medlem før 2000, og enke født før 1950 der avdøde mann ble medlem mellom 1976 og 2000, blir beregnet etter bruttopensjon. Etterlattepensjon utgjør 60 % av alderspensjonen, det vil si 39,6 % av pensjonsgrunnlaget. Brutto-

¹² Utvides til 21 år hvis forsørgerens død skyldes yrkesskade.

pensjonen blir inntektsprøvet ut fra reell eller forventet inntekt, og avkortet mot en eventuelt egen pensjon. Som i folketrygden forventes det at etterlatte under 55 år vil kunne skaffe seg en arbeidsinntekt på minst 2 G. Bruttoregnet etterlattepensjon blir samordnet med folketrygden. Etterlattepensjon for kvinner født i 1947, 1957, 1967 og 1977 vises i tabell 2-3.

Tabell 2-3 Sammenlikning av samlet etterlattepensjon for kvinner i fire ulike kohorter¹³

	1947	1957	1967	1977
Kvinnens inntekt 4 G	251 568	251 568	251 568	251 568
Mannens inntekt 6 G	377 352	377 352	377 352	377 352
Mannens tilleggspensjon	137 262	134 903	132 545	132 073
Brutto etterlattepensjon folketrygden	138 386	137 089	135 792	135 532
Etterlattepensjon folketrygden, inntektsjustert	50 337	49 040	47 743	47 483
Brutto etterlattepensjon KLP	149 431			
Etterlattepensjon KLP, inntektsjustert	61 382			
Samordning ¹⁴ , fratrekk i pensjon fra KLP	-17 157			
Netto etterlattepensjon KLP	44 225	33 962	33 962	33 962
Samlet netto etterlattepensjon	94 562	83 002	81 705	81 445

En netto etterlattepensjon vil være mest gunstig hvis den etterlatte har høy inntekt. Yrkestilpasningen vil ikke påvirke utbetalingen. Etterlattepensjon som blir beregnet etter brutto-reglene kan føre til et ønske om å redusere arbeidstilbudet for så å få utbetalt en høyere pensjon.

Full barnepensjon tilsvarer 15 % av pensjonsgrunnlaget for hvert av barna og samordnes ikke med folketrygden. Pensjonen avkortes heller ikke ved eventuell egen inntekt. Det vil si at barnepensjonen er en nettopensjon.

2.2 Sverige

Sverige innførte et nytt pensjonssystem i 1999 som førte til et mer individuelt opptjeningssystem. Det offentlige pensjonssystemet består av garanti- og inntektpensjon i regi av Försäkringskassen (tilsvarende Folketrygden/NAV) samt en premiepensjon som for-

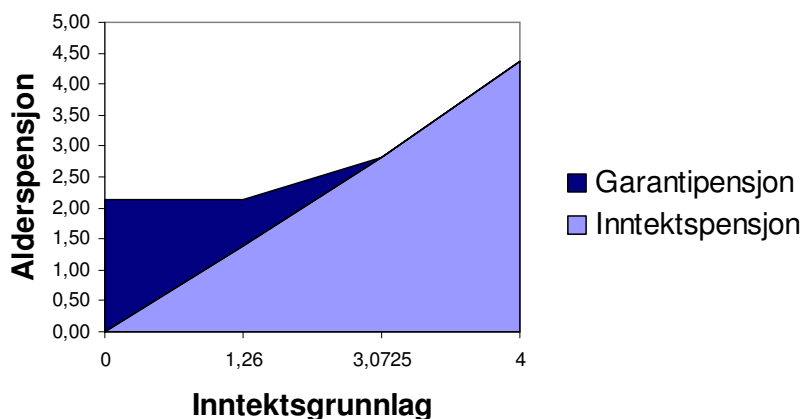
¹³ Antagelser og beregninger i appendiks.

¹⁴ Samordningen blir beregnet ut fra følgende formel: $(G * \text{inntektsjustert EP fra folketrygden} / \text{brutto EP fra folketrygden}) * 3/4$.

valtes av Premiepensjonsmyndigheten. I tillegg har over 90 % av de sysselsatte en tjenestepensjon, og egne private pensjonsspareavtaler tegnes nå i økende grad. Det nye pensjonssystemet er innfaset helt fra 1954-kohorten. For de som er født tidligere vil få en pensjon som er en kombinasjon av nytt og gammelt system (tilleggspensjon), kombinasjonsforholdet avhenger av om individet er født før eller etter 1938. Nedenfor er grunntrekkene i det nye systemet skissert¹⁵.

Garantipensjonen er en grunnsikring som skal forhindre fattigdom. Denne pensjonen bygger på antall år man har bodd i Sverige utover 3 år. Full garantipensjon får man ved 40 år bo-settingstid fra fylte 16 år til passering av 64 år. Denne tilsvarer vår minstepensjon pluss særtillegg. Garantipensjonen utbetales først fra 65 år og er for enslige pensjonister på 2,13 ganger prisgrunnlagsbeløpet (SEK 40 300,- per 2007). Garantipensjonen avkortes mot inntektspensjonen ved en knekkpunktmodell. Inntektspensjonen gir uttelling i form av høyere grunnpensjon fra 1,26 ganger prisgrunnbeløpet (knekkpunkt). For høyere inntektsgrunnlag enn 3,0725 faller garantipensjonen helt bort, jamfør figur 2-2.

Figur 2-2 Forhold garanti- og inntektspensjon for enslig

For gifte pensjonister er tilsvarende garantipensjon 1,9 ganger prisgrunnbeløpet, der knekkpunktet er ved 1,14. I tillegg til garantipensjonen kan pensjonister få inntektsprøvet bostøtte.

Inntektspensjonen bygger på livsløpsbasert opptjening. Arbeidstakere, deres arbeidsgivere og i noen tilfeller staten betaler pensjonsavgifter. Dette gir hver enkelt arbeidstaker en pensjons-

¹⁵ Informasjon hentet fra internetsidene forsakringskassan.se, ppm.nu og ec.europa.eu.

rett som står i forhold til innbetalt avgift. Pensjonsbeholdningen står på en fiktiv konto som blir tillagt renter og inntektsindeksert hvert år. Inntektpensjonen kan tas ut helt eller delvis fra fylte 61 år. Årlig inntektpensjon blir beregnet ut fra samlet pensjonsbeholdning dividert med delingstallet (gjennomsnittlig forventet gjenstående leveår). Samlet pensjon blir dermed lavere jo tidligere man tar den ut.

Den største andelen av pensjonsavgiftene går direkte til å betale løpende pensjonsutgifter etter Pay As You Go (PAYG) -prinsippet, men 2,5 % blir satt av til premiepensjon. Disse pengene står på hver enkelt personlig, men kan ikke tas ut før fylte 61 år. Pengene plasseres i ulike fond (aksjefond, obligasjoner eller en kombinasjon) som hver enkelt velger ut fra forventet risiko/avkastning. Fondene må godkjennes av Premiepensjonsmyndigheten, PPM, som administrer og forvalter denne pensjonssparingen. Ønsker man ikke å velge selv, vil PPM plassere pengene i et standardfond utarbeidet av de. Stadig flere avstår fra å velge selv. Pensjonsutbetalingene baseres også her på delingstallet, men i tillegg vil forventet avkastning spille en rolle. Kapitalen i premiepensjonen kan også omgjøres til en livrente. Pensjonsbeholdningen er personlig, og ved død vil resterende verdi av beholdningen bli fordelt på andre fondssparere ut fra sannsynligheten for å dø innen neste år. Disse arvegevinstene fordeles hver vår og er en forutsetning for at pensjonen vil kunne holde livet ut.

Tjenestepensjonene blir innbetalt av arbeidsgiver, og ligger på 2-5 % av lønnen til den ansatte. Tjenestepensjonen utgjør en ekstraintekt på ca 10-15 % av sluttlønnen.

Private pensjonsavtaler består hovedsaklig av livsforsikringer eller en kombinasjon av livs- og fondsforsikring. Rundt 40 % av arbeidstakere har en egen privat avtale, og benytter i gjennomsnitt 2,3 % av bruttolønnen til innbetaling av premie.

Sverige har fleksibel pensjoneringsalder og mulighet til å kombinere pensjon med arbeidsinntekt uten avkortning. Selv om systemet gir incentiv til lengre deltagelse i arbeidslivet, går stadig flere tidligere av med avtalefestet pensjon eller uførepensjon.

Etterlattepensjon

Den allmenne pensjonen gir etterlattepensjon i form av barnepensjon og etterlattestøtte til barn som har mistet en eller begge foreldrene, mens tap av ektefelle kan gi gjenlevende part som ikke har fylt 65 år en garanti- og omstillingspensjon.

Barnepensjonen utbetales frem til det året barnet fyller 18, med mulighet til forlengelse til fylte 20 år. Ved lav, eller ingen rett på barnepensjon, kan det gis etterlattestøtte. Barnepensjonen beregnes ut fra den avdøde foreldres forventede pensjonsopptjening frem til fylte 64 år. Der barnet er under 12 år får det 35 %, mens barn over 12 år får 30 % av denne forventede pensjonsopptjeningen i barnepensjon. Har barnet søsken, vil søsken under 12 år få 25 % mens søsken over 12 år vil få 20 % av pensjonsopptjeningen. Det samlede beløpet blir fordelt likt mellom barna. Den samlede barnepensjonen blir høyst 80 % av avdødes forventede pensjon hvis det i tillegg skal utbetales omstillingspensjon til voksen etterlatt.

Omstillingspensjon gis til gjenlevende ektefelle hvis han/hun ikke er fylt 65 år og har bodd minst 5 år sammenhengende med avdødede før dødsfallet, eventuelt bor sammen med barn under 18 år som minst en av dem hadde omsorg for. Pensjonen kan også gis til gjenlevende hvis denne tidligere har vært gift med den avdøde (uten å ha giftet seg på nytt), har barn eller venter barn med den avdøde. Omstillingspensjonen beregnes på grunnlaget av pensjonsbeholdning eller forventet pensjonsbeholdning avdøde ville hatt frem til fylte 64 år. Omstillingspensjonen utgjør 55 % av avdødes pensjon- eller forventet pensjonsbeholdning.

Omstillingspensjonen utbetales i 12 måneder, men kan bli forlenget med nye 12 måneder hvis gjenlevende har hovedomsorg for barn under 18 år, men ikke lengre enn til den måneden barnet fyller 18. Ved omsorg av barn under 12 år vil man kunne få ytterligere forlenget omstillingspensjon frem til den måneden yngste barnet fyller 12 år. Ved lav eller ingen omstillingspensjon kan det gis en garantipensjon. Garantibeløpet er det samme som garantipensjonen i alderspensjonen, det vil si 2,13 ganger prisgrunnbeløpet. Tilsvarende 1,35 G¹⁶.

Enkepensjonen ble avskaffet i 1990, men utbetales fortsatt hovedsaklig til kvinner født før 1944 og som var gift i utgangen av 1989. Krav for å kunne motta denne pensjonen er at de måtte ha giftet seg før mannen fylte 60 og vært gift minst 5 år ved dødsfallet, eller hatt felles barn. Enkepensjonen utbetales fullt ut frem til fylte 65 år og beregnes ut fra mannens opptjente tilleggspensjonspoeng. Også her beregnes forventet opptjening hvis mannen døde før pensjonsalderen. Enkepensjonen avkortes med alderspensjonen. Hvis en kvinne har lav eller ingen enkepensjon kan hun ha rett til en garantipensjon.

¹⁶ Omregnet til norske kroner 2. april 2007.

Kvinner født etter 1944 vil kunne få omstillingspensjon. De kan også ha rett på enkepensjon etter samme krav som over. Denne enkepensjonen beregnes ut fra avdøde ektemanns opptjente pensjonspoeng frem til 1989. De kan også få et tillegg etter følgende krav: kvinnen er under 65 år, hadde fylt 36 år og hadde vært gift med mannen i minst 5 år i 1989, samt hadde hovedomsorg for barn under 16 år både i 1989 og ved dødsfallet.

Kvinner født etter 1944, som har fylt 65 år, kan også få enkepensjon basert på ektemannens opptjening frem til 1989. Pensjonen avkortes mot alderspensjonen. Også her må kvinnen ha vært gift med den avdøde i minst 5 år i 1989 mens mannen må ha giftet seg før fylte 60 år eller ha felles barn med den etterlatte i 1989 og ved dødsfallet. De rene enkepensjonene fases ut i løpet av relativt kort tid.

Etterlevendepensjonene i form av garanti-, omstillings- og enkepensjon opphører ved nytt giftemål, eller hvis man får barn med ny samboer. Garantipensjonen opphører ved fylte 65, det gjør også deler av enkepensjonen.

For premiepensjonen kan en etterlattebeskyttelse tegnes. Dette gir enke/enkemann eller samboer med felles barn rett på fondssparerens utbetalinger resten av livet. Premiepensjonsutbetalingene blir lavere i dette tilfelle siden utbetalingen blir beregnet ut fra forventet gjestående leveår, det vil si beregnet ut fra både egen og partners forventede levealder. Dette fører også til at arvegevinstene blir lavere ved en ektefellebeskyttelse. Etterlattebeskyttelsen kan kun tegnes ved søknad om første utbetaling og kan ikke reverseres, unntak er ved skilsmisse/samlivsbrudd.

Tjenestepensjonene har ulike dekninger av etterlattebeskyttelse. I mange tilfeller kan den etterlevende ha rett på pensjon fra den avdødes arbeidsgiver. Noen utbetaler en månedlig pensjon, mens andre et engangsbeløp. Størrelse og form avhenger av den kollektive avtalen.

De private pensjonsspareavtalene omfatter ofte rene forsikringsordninger som gir en engangsutbetaling til gjenlevende ved forsikredes død.

2.3 Danmark

Folkepensjonen i Danmark skal sørge for en levestandard over et minimumsnivå. Denne pensjonen består av et grunnbeløp pluss et inntektsbestemt tillegg som beregnes ut fra inntekt og sivilstand. Folkepensjonen har en omfordelingsfunksjon, finansieres over vanlige skatter (PAYG) og er lønnsindeksert. Folkepensjonen har krav om antall år bosatt i landet. Det oppnås full opptjening etter 40 år bosatt tid i Danmark fra fylte 15 år. Den sosiale pensjonen utgjør 50 % eller mer av bruttoinntekten for de lavest bemidlede pensjonistene. I 2003 ble det innført et supplerende, inntektsbestemt beløp som skulle sikre de dårligst stilte¹⁷.

Arbeidsmarkedspensjonene skal gi alderspensjonistene en rimelig erstatning for tapt arbeidsinntekt. Den obligatorisk avtalefestede tjenstepensjonen, ATP, er organisert i private fond og vil dermed ikke belaste offentlige utgifter. ATP er inntektsbasert og utbetalingene utgjør ca 10 % av folkepensjonen. Fra 2006 vil bidraget til ATP øke ut fra dagens satser. Offentlig tjenstepensjon blir finansiert av stat, kommune eller lokale myndigheter avhengig av ansettelsesforhold og er basert på lønn ved pensjoneringsalder og opptjeningstid.

Supplerende arbeidsmarkedspensjoner, SAP, kan tegnes i tillegg til de obligatoriske pensjonene og omfatter nå over 90 % av lønnsmotakere. Det er ulike avtaler for størrelsen av bidragene, men i 2004 utgjorde bidragene 7-10 % av lønnen i privat sektor, mens den var på 12-16 % av lønnen i offentlig sektor. Arbeidsgiver bidrar med to tredjedeler og lønnsmotager med det resterende.

Den særlige pensjonsoppsparingen, SP, ble innført i 1999 og er en individuell spareordning uten omfordeling. Alle lønnsmotakere betaler inn 1 % av lønnsinntekten og får en tilsvarende pensjonsytelse over 10 år ved pensjonsalder.

Den lovbestemte pensjonsalder ble i 2004 senket fra 67 år til 65 år for begge kjønn, men mange går av ved fylte 62 og mottar etter- eller ventelønn. På 90-tallet ble det iverksatt pensjonsreformer for å begrense virkningene av en aldrende arbeidsstyrke som går tidlig av med pensjon og for å fremme økt yrkesdeltagelse. Målet er å øke gjennomsnittlig tilbaketrekningssalder med seks måneder til 61,5 år. Sammenliknet med Sverige og EU-25¹⁸ har de

¹⁷ Informasjon hentet fra internettsidene sosial.dk, atp.dk og ec.europa.eu.

¹⁸ Snitt av de 25 medlemslandene i EU 2004.

henholdsvis 62,8 år og 60,7 år som reell pensjonsalder. Det er derfor satt i gang tiltak for å øke sysselsettingen blant de eldre. De som velger å vente med å gå ut i ventelønn fra fylte 62 år til 65, vil få en skattefri premie når de fyller 65 år. Premien øker med antall år man venter. Fra 2004 kunne lønnsmotakere over 65 år utsette utbetalingen fra folketrygden såfremt man arbeidet over 1500 timer per år. Ved en utsettelse gis det et ekstra tillegg når pensjonens så tas ut.

Våren 2006 inngikk regjeringen og de største partiene et forlik om en ny velferdsavtale. I forbindelse med den er det fremmet lovforslag om en gradvis økning i folkepensjonsalderen igjen. Økningen til 67 år vil skje i perioden 2024 og 2027 på grunnlag av en aldersindeksering, det vil si aldersgrensen vil på sikt følge utviklingen i økt levealder.

Danmark har en relativt lav brutto kompensasjonsgrad (49 %), mens skatteregler og ekstra tilskudd som for eksempel bostøtte gir en netto kompensasjonsgrad på 71 % som er likt med Sverige. Fremskrivinger til 2050 gir derimot Danmark en netto kompensasjonsgrad på 76 %, hele 19 prosentpoeng over Sverige. Ser man på inntekt for aldersgruppen 65+ i forhold til alderskategorien 0-64 år, har Danmark Europas laveste kompensasjonsforskjell mellom kvinner og menn. Dette er på bakgrunn av kvinners høye yrkesdeltagelse, og at de i like stor grad som menn, tegner supplerende arbeidsmarkedspensjoner.

Det danske pensjonssystemet har gjennomført endringer og går fra et rent PAYG-system til mer fondsbaserte pensjonsordninger. Utvidet bruk av arbeidsmarkedspensjoner vil gi større sammenheng mellom pensjon og arbeidsinntekt. På tross av fokusering på lønnservivet pensjon, som bidrar til større sosiale forskjeller, er det bred politisk enighet om at folkepensjonen fortsatt skal være grunnsteinen i pensjonssystemet.

Etterlatte

Pensjonister som mister sin partner vil få utbetalt begges pensjon i tre måneder etter dødsfallet som en etterlattepensjon fra Folkepensjonen. Samboere og gifte er likestilt, derimot regnes man ikke som samboer hvis den avdøde bodde på institusjon ved dødsfallet. Etterlattehjelp utbetales til etterlevende personer med beskjedne inntekt og formue som ikke har rett til etterlattepensjon. Etterlattehjelp avkortes med inntekt/formue og utbetales som et engangsbeløp. Full etterlattehjelp er ca DKK 10 000,-.

ATP utbetaler en etterlattepensjon i form av et engangsbeløp både til gjenlevende ektefelle og barn under 21 år. Utbetalingens størrelse avhenger av avdødes medlemstid og størrelsen på innbetalingen hvis avdøde ble medlem før 2002. Ved innmelding etter 2002 gis det et engangsbeløp på DKK 45 000,- (per 01.01.07) ved full innbetaling i minst 2 år. Beløpet er fast for gjenlevende barn, mens utbetalingen til ektefelle reduseres med avdødes alder fra fylte 66 år. Var avdøde fylt 70 år, utbetales det ingen ektefellepensjon. Som ektefelle for ordning før 2002, regnes gifte eller separerte samt registrerte partnere. Fraskilte kvinner kan også motta etterlattepensjon hvis de har rett på hustrubidrag og var gift med avdøde i minst 5 år. Beløpet deles eventuelt med andre eks-hustruer og gjenlevende hustru.

Samboere kan ha rett på etterlattepensjon ut fra de nye reglene hvis de hadde samme folkeregistrert adresse minst de to siste årene før dødsfallet og registrert seg som samboere hos ATP.

De supplerende arbeidsmarkedspensjoner og private pensjonsavtaler tilbyr ulike former for etterlattepensjon.

2.4 En sammenlikning av systemene

De tre landene er bygget opp etter de samme hovedprinsippene. Grunnpensjonen er en sikring mot fattigdom, og det offentlige trygdesystemet har en omfordelingsoppgave i samfunnet. Pensjonen blir finansiert ved løpende skatter og avgifter. Det offentlige har også ansvar for en ytelsesbasert pensjon som skal sikre en viss kompensasjonsgrad. I tillegg har nå alle en obligatorisk tjenestepensjon som er fondsbasert og avhengig av inntekt. Sverige og Danmark har gjennomført reformer som flytter store deler av den finansielle byrden fra det offentlige til det private. Den nye norske reformen kan føre til at folketrygden vil få en nærmest ren omfordelingsrolle, der hovedtyngden av kompensasjonssikringen blir flyttet til private ordninger.

Alle har en offisiell etterlattepensjon, men størrelse og varighet varierer mye. I Sverige får etterlatt partner en omstillingspensjon som i utgangspunktet varer i ett år, der utbetalingen er avhengig av den avdødes pensjonsbeholdning. Ved omsorg for barn under myndighetsalder kan omstillingspensjonen utvides i 12 nye måneder eller frem til yngste barn fyller 12 år. I Danmark vil etterlatte med lav inntekt få, etter norsk målestokk, et lavt engangsbeløp. Norge

har en etterlattepensjon som varer livet ut, først som ektefellepensjon så avledet pensjon når etterlatte passerer 67 år. I begge tilfeller er pensjonen inntektsprøvet og for mange vil dette føre til at det ikke blir utbetalt etterlattepensjon fra folketrygden. Alderspensionerte etterlatte i Danmark får en etterlattepensjon som er summen av parets pensjon i 3 mnd etter dødsfallet.

Alle de tre landene har obligatoriske tjenstepensjoner som ofte har egne dekninger for etterlatte. Supplerende pensjoner kan også gi ytterligere ytelser til etterlatte. Hvem som regnes som etterlatt varierer både mellom land og innenfor landets ulike pensjonstilbud. For grunnstøtten blir samboere nærmest likestilt med gifte¹⁹. Ved tjenstepensjonene er det større krav til etterlattes samlivsstatus. I Sverige har samboere rett til etterlattepensjon ved felles barn, mens i Norge er det kun enker/enkemenn som har denne retten. I Danmark har samboere fått lik rettighet såfremt de har registrert seg som samboere hos ATP.

Etterlattestøtte til gjenlevende barn er sammenliknbare i Sverige og Norge, mens i Danmark er ytelsen av en annen karakter. I Norge blir pensjonen utbetalt til barnet er 18 år, og forlenget til fylte 20 år hvis barnet er under utdanning. Pensjonens størrelse er et prosentbeløp av G avhengig av antall barn i søskenflokk. I Sverige får barn en støtte som beregnes ut fra den avdøde forelders opparbeidede pensjon. Pensjonen utbetales frem til fylte 18 år, med forlengelse opp til to år hvis barnet er under utdanning. I Danmark er barnepensjonen kun en engangsutbetaling til barn under 21 år. De totale ytelsene til etterlatte barn i Sverige og Norge er større enn i Danmark, siden de to førstnevnte har pensjonsutbetalinger som går over flere år.

The Nordic Social-Statistical Committee, NOSOSCO, er en permanent komité som koordinerer og sammenlikner nordisk sosialstatistikk. Ut fra den seneste rapporten «Social tryghed i de nordiske lande» fra 2004 forelå følgende sammenlikninger i Skandinavia.

Tabell 2-4 Sammenlikning av utgifter i de skandinaviske land²⁰. Alle beløp i 2004 NOK

	Norge	Sverige	Danmark
Populasjon	4 577 457	9 011 392	5 397 640
Alderspensjon per pensjonist	147 606	154 039	156 276
Etterlattepensjon i alt per capita	1 213	2 137	33

¹⁹ Registrert partner er likestilt med ektepar i alle de tre skandinaviske landene.

²⁰ Alle tall fra tabell 7.25 «Social tryghed i de nordiske lande 2004» NOSOSCO.

Ved sammenlikning av de samlede ytelsene til etterlatte har Norge over 30 ganger så store utgifter per capita som Danmark, mens Sveriges samlede ytelser er på nærmere det dobbelte av de norske per 2004.

Tabell 2-5 Sammenlikning av etterlatteutbetalinger i Sverige²¹ og Norge²²

År 2004	Norge	Sverige
Populasjon	4 577 457	9 011 392
Etterlattepensjon voksne	1 978	14 904
Etterlattepensjon barn	330	964
Totalt	2 328	15 904
Totale utbetalinger til etterlatte	2 328	15 868
I NOK 2004 ²³	2 328	14 922
Per capita	509	1 656

Alle beløp er i hele millioner kroner

Tallene i tabell 2-5 viser at Sverige har utbetalinger til etterlatte som er mer enn 3 ganger så store som i Norge. I 2004 hadde Norge 24 632 mottagere av etterlattepensjon, dette tilsvarer ca 0,54 % av befolkningen. Sverige hadde samme år en andel på 0,55 %. Andelen pensjonsmottagere er dermed tilnærmet like. Både i Sverige og Norge avtar andelen av etterlatte som mottar etterlattepensjon. I Norge er det særlig gruppen av enker som mottar livsvarig etterlattepensjon, uten avkortning for egen inntekt, som blir redusert. Også i Sverige utfases den rene enkepensjonen, og antall enkepensjonister avtar med rundt 6 000 hvert år. Fra og med 2010 antas antallet å minske enda raskere siden kvinner født i 1945 da vil fylle 65 år²⁴.

Sverige og Norge har ulikt system for etterlattepensjon²⁵. I Norge er etterlattepensjonen en varig pensjon, såfremt den etterlatte ikke gifter seg igjen. I Sverige er pensjonen tidsbegrenset til ett år, med forlengelse hvis etterlatte har omsorg for barn under 18 år. I utgangspunktet

²¹ Tall hentet fra «Årsredovisningen 2006», Försäkringskassan og Statistiska centralbyrån.

²² Tall hentet fra «Trygdestatistikk årbok 2005», 21. årgang, Trygdeetaten og Statistisk sentralbyrå.

²³ Valutakurs 100 SEK = 94,40 NOK, benyttet gjennomsnittet de 10 første dagene av mars (Lavik 2004).

²⁴ Tall hentet fra «Anslagsbelastning och prognos för anslag inom Försäkringskassans ansvarsområde budgetåren 2006-2010».

²⁵ Tar ikke med tidligere system som nå utfases i begge land.

ville det være naturlig å tro at det norske systemet er mer kostbart enn det svenske, men størrelsen på pensjonen samt andel etterlatte vil her være utslagsgivende.

I Norge vil den høyeste etterlattepensjon for etterlatt fra 1977-kohorten²⁶ være tilnærmet 2 G. Denne pensjonen utbetales der den etterlatte har en inntekt på 2 G, mens den avdøde hadde pensjongivende inntekt på 12 G ved pensjoneringtidspunktet. I 2003 var det i følge Stortingsmelding 12 (2004-2005) rundt 25 000 gjenlevende med ektefellepensjon. Av disse var 92 % kvinner og 66 % var over 55 år. Gjennomsnittlig utbetalt pensjon var 81 517,-.

Sveriges omstillingspensjon blir beregnet ut fra 55 % av den avdødes forventede pensjonsformue ved fylte 64 år. Ved lav eller ingen omstillingspensjon blir det utbetalt en garanti-pensjon. Minste pensjonsutbetaling til gjenlevende ektefelle vil da bli SEK 85 839,- som tilsvarer rundt²⁷ NOK 75 100,-. Gjennomsnittlig utbetaling i Norge ligger over minste utbetaling i Sverige, men Sverige har likevel en gjennomsnittlig høyere utbetaling per person enn Norge. Ved at Norge og Sverige har tilnærmet lik andel mottagere av etterlattepensjon og Sverige har et tidsbegrenset system, vil det tilsi at flere av de etterlatte vil få utbetalt etterlattepensjon i Sverige. I Norge vil svært mange med rett på etterlattepensjon oppleve å ikke få utbetalt pensjonen på grunn av at egen inntekt vil føre til fullstendig avkorting.

Sveriges system legger opp til at flere får nyte godt av en etterlattepensjon, samt at de har høyere gjennomsnittspensjoner enn Norge. Dette vil dermed gi større utgifter enn det Norge har, til tross for at etterlattepensjonen i Sverige er tidsbegrenset.

Ser man på tall for etterlattepensjon for barn, har Sverige litt over en halv gang så store utgifter per capita som Norge, ved tilnærmet like stor andel etterlatte barn av befolkningen²⁸. Dette kan også forklares ved at Sverige beregner pensjonen ut fra avdødes forventede pensjonsrettigheter, mens Norge har faste satser ut fra grunnbeløpet. Største barnepensjon i Norge er 40 % av G for ett barn. Der etterlatte barn mister begge foreldrene vil utgiftene til barnepensjon kunne sammenliknes i de to landene.

²⁶ I 2004 var det kun 123 personer født i perioden 1975-1988 som mottok etterlattepensjon i form av ektefellepensjon.

²⁷ Valutakurs 04.04.07, DnB NOR Markets.

²⁸ Norge hadde i 2004 en andel etterlatte barn av befolkningen på 0,31 %, mens Sverige hadde en andel på ca 0,35 %. Kilde Rikstrygdeverket og Försäkringskassan.

3. Teori: Arbeidsincentiv

Den nye pensjonsreformen har som mål å øke incentivene til arbeid, både som yrkesaktiv og ved valg av pensjoneringstidspunkt. Ut fra teori om arbeidsincentiv, referer jeg her til en neoklassisk modell for arbeid/fritids-valg hentet fra læreboken *Labour Economics*, skrevet av G. J. Borjas i 2005. I dette kapittelet blir også temaet «pensjonsfella» tatt opp.

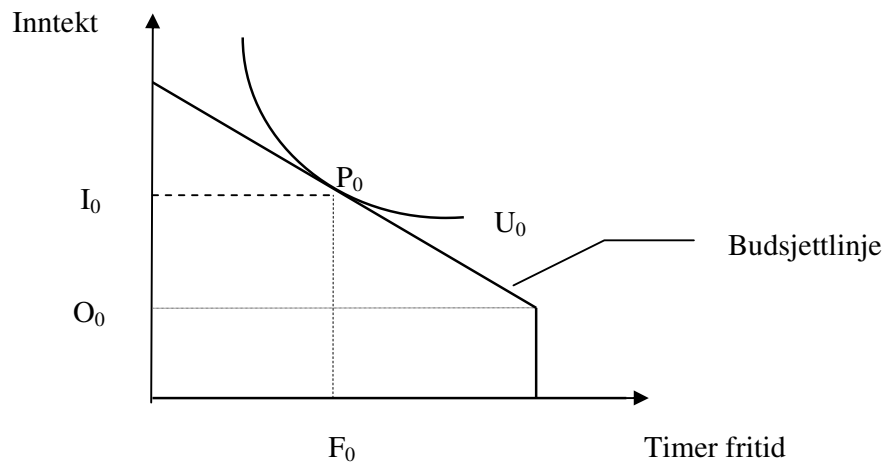
Konsum og fritid er to goder som ofte står i motsetning til hverandre. Ved mye fritid blir mindre tid benyttet til yrkesaktivitet, og inntekten vil bli redusert. Ved redusert inntekt vil konsummulighetene gå ned. Hver enkelt har ulike preferanser for forholdet konsum og fritid, ofte avhengig av timelønn²⁹. Preferansene er gitt ved en konveks indifferenskurve som angir bytteforholdet, det vil si hvor mye man er villig til å bytte bort av det ene godet for å få én enhet av det andre godet. Hellingen avtar langs kurven siden jo mer du har av et gode (og mindre av det andre) jo mer villig er du til å bytte. Ulik helling på konsumenters indifferenskurve viser dermed til hvor store preferanser den enkelte har for henholdsvis konsum og fritid. En bratt indifferenskurve vil i forholdet konsum-fritid gi høyere preferanser for fritid, mens en slak kurve indikerer høyere preferanser for konsum.

Konsummulighetene blir bestemt ut fra de inntektene man har til rådighet, med andre ord budsjettet. En person vil velge det nivå på varer og fritid som maksimerer nytten, gitt budsjettbetingelsen. Det vil si der indifferenskurven tangerer budsjettbetingelsen.

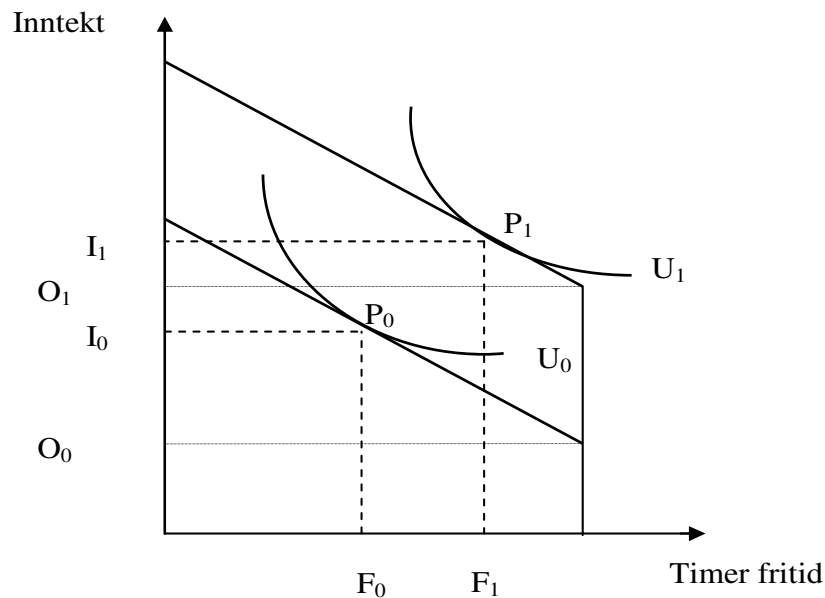
Figur 4-1 angir at personen får en overføring O_0 som er uavhengig av inntekten.

Indifferenskurven U_0 tangerer budsjettlinjen i punktet P_0 . Dette gir en tilpasning av fritid ved F_0 som tilsvarer en inntekt og konsummulighet lik I_0 .

²⁹ Det er usikkert hva virkningen av høye timepriser vil ha på grunn av at både substitusjons- og inntektsvirkninger spiller inn. Substitusjonsvirkningen er ofte dominerende, så ved høye timepriser vil det være lønnsomt å jobbe mer, for så å betale for tjenester man ville utført selv og dermed få mer tid til fritidsaktiviteter.

Figur 3-1 Tilpasning av fritid-inntekt

Ved å øke overføringen fra O_0 til O_1 som i figur 3-2, vil arbeideren få en økning den totale inntekten, alt annet likt. Ved at budsjetlinjen skifter opp, vil arbeideren få et annet tangeringspunkt, det vil si mellom den nye budsjetlinjen og en høyere indifferenskurve.

Figur 3-2 Effekten av en økning i overføringer

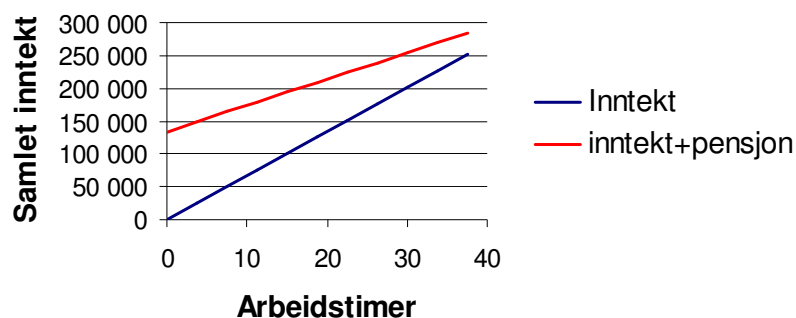
Antar at fritid er et normalt gode slik at når inntekten øker, alt annet likt, vil etterspørselen etter fritid øke. Det nye tangeringspunktet P_1 gir en høyere etterspørsel etter fritid, og dermed

reduseres arbeidstilbudet. En overføring som er tidsbegrenset vil på kort sikt føre til lavere arbeidstilbud, men på lang sikt vil overføringen ha lite å si for yrkestilpasningen.

Overfører man modellen ovenfor til etterlatte, vil en økning i etterlattepensjonene gi økte inntekter som i utgangspunktet gir lavere incentiv til arbeid. En tidsbegrenset etterlattepensjon vil dermed ikke påvirke arbeidstilbudet på lik linje som en livsvarig pensjon.

Dagens etterlattepensjon blir avkortet med egen inntekt. En reduksjon i etterlattes samlede inntekt vil i utgangspunktet føre til lavere konsummuligheter. Etterlattepensjonen på sin side vil øke når lønnsinntekten faller, men ikke like raskt.

Figur3-3 Forhold inntekt og inntekt + pensjon

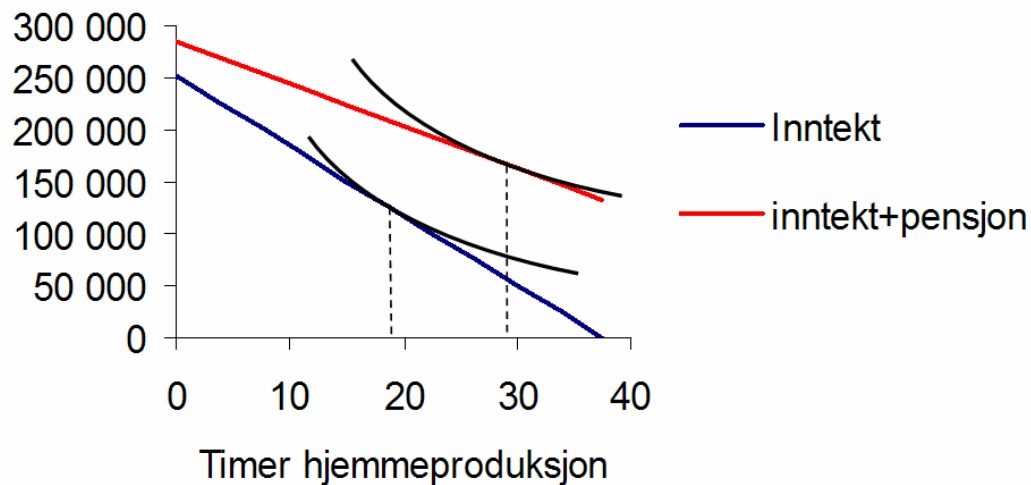
Figur 3-3 viser at inntekt pluss pensjon vil ligge over kurven for egen inntekt, men den rene inntektskurven vil være brattere på grunn av større sammenheng mellom arbeidstid og inntekt enn kombinasjonen av inntekt og pensjon.

Utslag av etterlattepensjon på arbeidstilbud

Jeg tar utgangspunkt i en enke fra 1977-kohorten. Kvinnen har en inntekt på tilsvarende 4 G ved full stilling. Avdøde ektemann fra samme kohort hadde en pensjonsgivende inntekt på 5 G og ville fått full opptjening i folketrygden. Paret hadde barn, og med tap av den ene forsørgeren vurderer kvinnen å redusere stillingsprosenten sin. Antar at full arbeidsstilling var 37,5 timer. Ved å redusere stillingen vil hun få tilsvarende økning i hjemmetid. Den nye hjemmetiden er heretter kalt hjemmeproduksjon. Hjemmeproduksjonen vil dermed variere mellom 0 og 37,5 timer. Kvinnen har en hjemmeproduksjon som tilsvarende en arbeidstid i arbeidslivet på under-

kant av 20 timer i uken. En utbetaling av etterlattepensjon vil gi henne økte inntekter³⁰ slik at hun får en høyere budsjettlinje som vist på figur 3-4.

Figur 3-4 Yrkestilpasning for enke med og uten etterlattepensjon

Ved en høyere budsjettlinje³¹ vil kvinnen komme på et nytt og høyere nyttenivå. Indifferenskurven skifter ut og tangerer nå den nye budsjettlinjen. Dette gir en ny tilpasning med høyere inntekt, men lavere arbeidstilbud.

I modellen vil dermed en etterlatt med høye preferanser for hjemmeproduksjon og en inntektsavhengig etterlattepensjon føre til lavere arbeidstilbud. En varig etterlattepensjon vil dermed gi incentiv til å redusere arbeidstilbudet, der en avkortning i inntekt vil forsterke effekten.

Et rettferdig pensjonssystem skal ta hensyn til innsats. Det nye systemet vil gi større sammenheng mellom inntekt og pensjon, men skal også kompensere for faktorer som vil

³⁰ Dette er en veldig forenkling og tar utgangspunkt i enke med og uten etterlattepensjon. En mer realistisk modell ville vært å se på samlet husholdningsinntekt før mannen døde, og sammenliknet dette med enkens inntekt og pensjon. Husholdningens samlede inntekter før kvinnen ble enke vil være høyere, og budsjettlinjen vil dermed falle ned. Nyten til kvinnen vil reduseres og det nye tangeringspunktet kan føre til høyere arbeidstilbud. Samtidig kan preferansene for hjemmeproduksjon ha endret seg etter at hun har blitt enke.

³¹ Budsjettlinjene er ikke parallelle på grunn av avkortningsreglene for etterlattepensjon.

virke negativt inn på inntekt, som ulønnede omsorgsoppgaver. Dette virker motstridene siden arbeidsincentiv reduseres når fordelene med å være hjemme øker.

Dagens grunnpensjon med særtilllegg fører til at inntekt for enslig først vil gi utslag i økt pensjon når inntekten overstiger 2,8 G. Dette tilsier at yrkesaktive med en inntekt på under 180 000,- ikke vil få pensjonsuttelling. Dette blir omtalt som «pensjonsfella». Flere pensjonister som har vært yrkesaktive gjennom hele livet kan dermed oppleve å bli minstepensjonister. Gode stønadsordninger, samt at kvinner ofte er gift eller samboende med en mann som har relativt god inntekt, kan føre til at incentivene til å ta lønnet arbeid vil være små. Særlig vil lav lønn i utgangspunktet og liten tilgang på arbeid forsterke dette. I tillegg kan noen lavtlønnede oppleve at den innsatsen de yter ikke blir verdsatt nok i samfunnet siden den ikke gir utslag i pensjonen.

Den nye pensjonsreformen har som mål å fjerne denne «pensjonsfella». Nå skal all inntekt regnes med ved beregning av pensjonen. Det er usikkert hvor stort utslag dette vil ha for arbeidsincentivet. Slik som situasjonen er i dag er det flere som blir «overrasket» over hvor lite de får i pensjon. I mange tilfeller ville bare en liten økning i arbeidstilbudet føre til høyere pensjon, men få har vært klar over dette. Ved økt fokus på pensjonsopptjening kan dette øke incentivene på sikt.

4. Demografisk utvikling

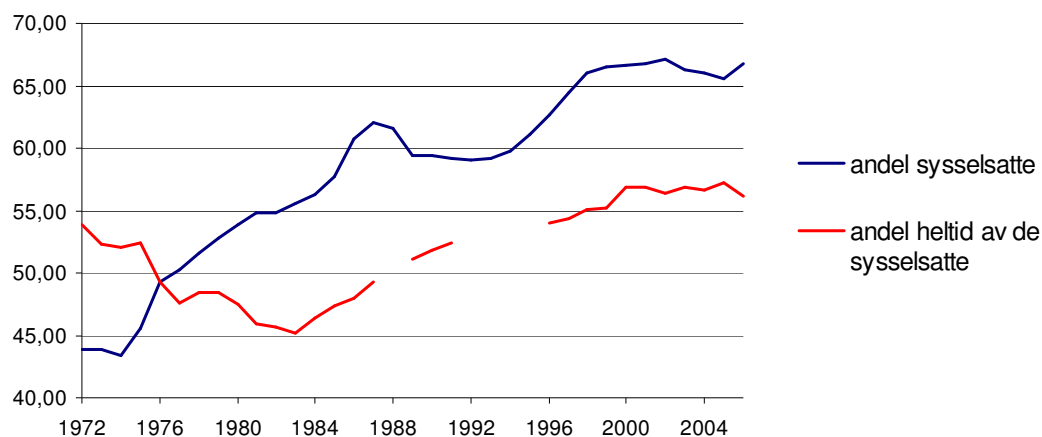
Etterlattepensjon har endret seg fra å være en ren enkepensjon og barnepensjon, til å inkludere enkemenn og etterlatte samboere med felles barn. Pensjonsutbetalingene blir avkortet mot inntekt. Økningen i kvinners yrkesdeltagelse, samt endringer i samlivsformer, er demografiske utviklingsområder som er relevante i forbindelse med etterlattepensjoner.

4.1 Kvinners yrkesdeltagelse, påvirkning av barnehage tilbud og kontantstøtte

Kvinner har alltid jobbet. I tidligere tider oftest i familieforetak med gårdsdrift og som husmødre. Unge kvinner var tjenestejenter før de giftet seg, mens de som forble ugifte ofte hadde lønnet arbeid hele yrkeskarrieren. Fra 50-tallet fikk flere kvinner hjelp til hjemmearbeidet ved at vann og elektrisitet ble lagt inn i de fleste hjem. I kjølvannet av dette kom elektriske hjelpemidler som førte til at arbeidsbyrden til kvinnene ble kraftig redusert. I etterkrigstiden steg lønningene og flere hadde råd til å greie seg med én lønning. Det ble nå sett på som tegn på velstand å ha en hjemmeværende kone. 50- og 60-tallet ble husmødrenes gylne tidsalder³².

Lønningene fortsatte å stige samtidig som kvinner hadde tid til overs utenom husarbeidet. Dette førte til kvinnes inntog på arbeidsmarkedet. I første halvdel av 70-tallet var rundt 45 % av kvinnene sysselsatt. Sysselsettingen økte videre utover 80-tallet og i 1987 var 63,7 % av kvinnene sysselsatt. Den økte sysselsettingen blant kvinner er preget av deltidsarbeid. I 1983 hadde hele 55 % av de sysselsatte kvinnene deltidsarbeid. Fra midten av 80-tallet sank andel deltidsansatte småbarnsmødre, flere og flere ble heltidsansatte som vist i figur 4-1. Dagens gode arbeidsmarked og høye lønninger har derimot ført til en svak reverserende trend i antall heltidsansatte kvinner.

³² Fritt etter Hilde Bjoer 2006.

Figur 4-1 Prosent sysselsatte kvinner og andelen av de som jobber heltid

Kilde SSB Historisk statistikk, arbeidskraft tabell 9.12 og Statistikkbanken tabell 06-04539 og 06-05111
Mangler statistikk for heltidsarbeid i 1988 og 1992-1995

Kvinnelig deltidsarbeid henger i stor grad sammen med omsorg for barn. Strukturendringer i arbeidsmarkedet kan også forklare kvinners deltidsarbeid. Overgangen fra et industrielt til et postindustrielt arbeidsmarked har ført til en økende andel sysselsatte kvinner, både i deltidsarbeid og midlertidig ansettelse. Kvinner er ofte ansatt innen offentlig sektor, som i stor grad tilrettelegger og etterspør deltidsarbeid. Det kan i noen tilfeller være lønnsomt for arbeidsgiver å tilby deltidsarbeid (Jensen 2000). I dag er 42 % av yrkesaktive kvinner deltidsarbeidene, men i følge tall fra SSB ønsker over 60 000 av disse kvinnene å jobbe mer.

Utviklingen av velferdsstaten har også bidratt til kvinners økte yrkesdeltagelse. Norge har, som resten av Norden, høy fruktbarhet i kombinasjon med høy yrkesdeltagelse. Permisjonsrettigheter ved fødsel og utbygging av barnehager har gitt kvinnene større muligheter til å kombinere arbeid og omsorg for barn. I 2006 hadde, i følge tall fra SSB, gjennomsnittlig 61,9 % av alle barn i alderen 1-2 år barnehageplass. Forskjellene mellom fylkene er store. I Finnmark har mer enn 70 % av alle 1-2 åringer har barnehageplass, mens Aust-Agder som har en barnehagedekning på 55,7 %. Det er uklart om tallene gjenspeiler behovet eller satsningen på barnehagen. Agderfylkene har tradisjonelt hatt sterke familieverdier så dekningsgraden kan være et utslag av både lavere behov og mindre bevilgninger.

Flere kvinner tar nå høyere utdanning, noe som påvirker sysselsettingen. De utdannede kvinnene ønsker heltidsjobber, men ikke på bekostning av barn. Fruktbarheten blant

utdannede kvinner er relativt høy, særlig for sykepleiere og lærere³³. Mødre med høy utdanning vil dermed være avhengig av gode barnepassstilbud. Barnehager er ikke bare et oppbevaringssted, men også en viktig læringsarena for barn. På bakgrunn av kvaliteten i barnehagene og kvinners mulighet til å kombinere rollen som småbarnsmor og yrkesaktiv, har Regjeringen Stoltenberg II satt som politisk mål å skaffe barnehageplass til alle.

Gode velferdsordninger vil påvirke sysselsettingen positivt, samtidig som *for* sjenerøse velferdsordninger kan føre til motsatt virkning. For lange permisjoner i forbindelse med fødsel og omsorg kan gjøre det vanskeligere å komme tilbake i jobb. Innføringen av kontantstøtten³⁴ i 1998 var for mange et tilbakeskritt for likestilling mellom kvinner og menn på arbeidsmarkedet. Selv om støtten kan gis både til mor og far, er det helt klart mor som har benyttet denne ordningen og blitt hjemme med barnet. Fire år etter innføringen har man sett de langsiktige virkningene på kvinnelig yrkesdeltagelse. For mødre med barn i 1-2 års alderen har yrkesandelen gått ned, tilsvarende rundt 20 % eller 11 000 årsverk (Rønsen 2004).

Kontantstøtten ble innført som en økonomisk mulighet til å være hjemme med små barn. Valgfrihet er i seg selv et gode, men det er usikkert om det var et reelt valg. På tross av stor utbygging av barnehager står det ukentlig artikler i lokalaviser om dårlig barnehagedekning og småbarnsforeldre som gjerne vil tilbake i jobb. Flere mødre blir tvunget inn i kontantstøtteordningen som en følge av at de ikke får barnehageplass til barna.

I Soria Moria-erklæringen kommer det frem at kontantstøtten for barn over 2 år skal fjernes når full barnehagedekning er oppnådd. Dette er i tråd med ønske om flere i arbeid.

På tross av ordninger som oppfordrer til større tilknytning til arbeidsmarkedet er det likevel mange kvinner som velger deltidsarbeid. Grunner kan være høye preferanser for hjemme- og omsorgsarbeid samt dagens høye lønninger.

Pensjonsopptjening for ulønnet omsorg ble innført i 1992. Omsorgsarbeidet må være på minst 22 timer per uke etter dagens regler. De deltidsansatte er tilnærmet jevnt fordelt mellom

³³ Er kvinner i slike yrker i utgangspunktet mer barne- og familievennlige?

³⁴ Utbetales til foreldre med barn mellom ett og tre år som ikke bruker barnehage med offentlig driftstilskudd. Ved deltids plass i barnehage, blir kontantstøtten avkortet etter størrelsen på barnehageplassen.

gruppen kort deltid (1-19 timer i uken) og lang deltid (20-36 timer i uken). De fleste i sistnevnte gruppe vil ikke kunne få omsorgspoeng selv med lave inntekter. Slik som opp-
tjeningsreglene er i dag vil det dermed ikke gis kompensasjon for tapt pensjonsopptjening for kvinner som velger å redusere stillingen en til to dager i uken eller ha kortere arbeidsdager i forbindelse med omsorg for små barn. Ved fjerning av besteårsregelen blir det innført høyere pensjonsopptjening for ulønnet omsorg. Denne økningen vil, som kontantstøtten, ha liten eller ingen korttidsvirkning på yrkestilpasningen. Det er dermed usikkert på lengre sikt, særlig hvis det blir mer fokusering på egen pensjonsopptjening når den nye pensjonsreformen trer i kraft i 2010. Kanskje noen vil velge å redusere stillingen ytterligere for å kunne dra nytte av opp-
tjeningsordningen for ulønnet omsorg.

4.2 Endringer i samlivsform

I dag er ikke samboere og gifte likestilte i folketrygden. Dagens etterlattepensjon er basert på ekteskap som samlivsform og var i utgangspunktet en sikring for gifte kvinner med lav eller ingen egen inntekt. Ved utforming av ny etterlattepensjon er det viktig å ta med nåværende og fremtidig samlivssituasjon for etterlatte.

Det har vært en stor endring i valg av samlivsform de siste tiårene. Fra 80-tallet har samboerforhold blitt mer allment akseptert, i 1988 mente så mange som 60 % av datidens 28 åringer at samboerforhold var like akseptert som det tradisjonelle ekteskapet (Kravdal 1997). Samboerforhold var før en vanlig start på samlivet, og som senere førte til giftemål. Nå forblir flere og flere samboere uten å ha til hensikt å gifte seg, og samboerskap har virkelig begynt å konkurrere med det tradisjonelle ekteskapet (Noack og Keilmann 1993). Det er vanskelig å fastslå hvor mange samboerforhold det er i Norge, siden kun samboere med felles barn blir registrert. I 2006 hadde, i følge SSB, over 42,4 % av alle nyfødte foreldre som var samboere.

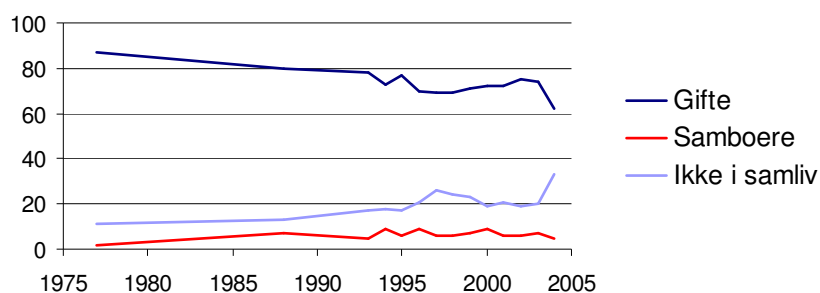
Det er flere grunner til at folk nå velger samboerforhold fremfor ekteskap. De største grunnene er nok endring i normene og preferansene via økonomisk vekst, individualisering og sekularisering. Skandinaviske land blir gjerne omtalt som foregangsland i sekulariseringsprosessen, og det er tydelig at kvinner i de skandinaviske landene er mer tilbøyelig til å få barn utenfor ekteskap, som igjen gir indikasjon på høye samboertall. I 2002 var hele 56 % av alle svenske barn født utenfor ekteskapet, en utvikling fra nesten 19 % i 1970. Norske tall lå på henholdsvis 50 % mot 7 % i 1970 (Sardon og Robertson 2002). Sverige og Danmark er

kjent for å være «superliberale» og Norge har hele tiden hengt litt etter, mye forklart av «bibelbeltet»³⁵ som har holdt fast ved det tradisjonelle familiemønsteret. Etter hvert som sekulariseringen har fått rotfeste, viser det seg at kvinner fra Sør- og Vestlandet, født i 1960, har like stor sannsynlighet for å velge samboerforhold som kvinner på Østlandsområdet (Noack og Keilmann 1993). Samboerskap var på 70-tallet et tegn på opprør mot de tradisjonelle verdiene, og mange ønsket ikke «kirke og prest» som start på samlivet. Økningen av borgelige vielser frem mot begynnelsen på 80-tallet kan ses i sammenheng med denne sekulariseringsprosessen.

I følge Kravdal (1997) ser det ut til at mange som velger å gifte seg før de får barn, er et utslag av seleksjon. Denne gruppen har høye ekteskaplige verdier. De som gifter seg etter at barnet er født har høyere oppløsningsgrad enn de som gifter seg før de får barn. Dette kan være fordi de ofte inngår ekteskap som utslag av press fra familie og omgivelser. Det er dermed mulig de adopterer normer de ikke står for selv. Det er med andre ord endringer i normene som har ført til de høye samboertallene og det er ikke å forvente at samboertrenden vil gå merkbart tilbake.

De fire kohortene gjenspeiler tydelig utviklingen i samboerforholdene³⁶.

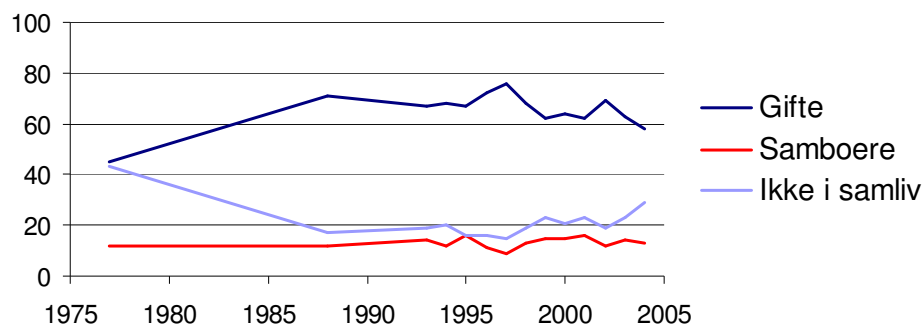
Figur 4-1 Samlivsform for kvinne, 1947-kohort

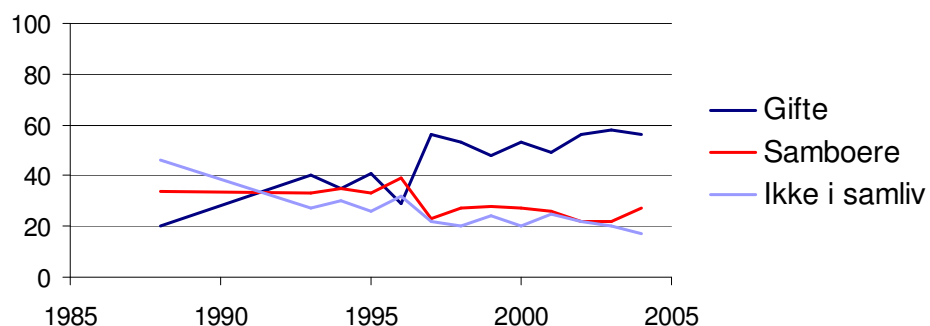
I følge figur 4-1 viser 1947-kohorten at hovedtrenden var og er ekteskap. En økning i andel som er ikke er i forhold forklares ved at de fleste skilte eller enker ikke ønsker å inngå et nytt forhold. Samboertallene for denne kohorten er svært lave.

³⁵ Bibelbeltet brukes for å beskrive kristendommens stilling i Norge. Det norske bibelbeltet strekker seg langs kysten fra Aust-Agder til Møre og Romsdal.

³⁶ Tallene er hentet fra SSB, Samboertall, tabell 1, kvinner. Tabellen gir kun tall fra 1977, 1988, 1993-2004. I perioder uten tallgrunnlag er tallene beregnet. Tallene er bearbeidet.

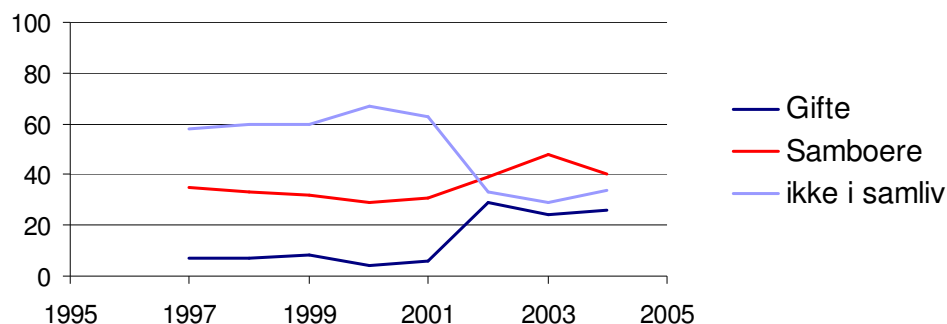
Figur 4-2 Samlivsform for kvinne, 1957-kohort

Også for denne kohorten er ekteskaplig samliv mest vanlig. Det er en svak økning av andel samboere i forhold til 1947-kohorten. Det er manglende tall i perioden mellom 1977 og 1988, så figur 4-2 viser ikke når disse kvinnene valgte å gifte seg. Kvinnene var mellom 20 og 31 år i denne perioden.

Figur 4-3 Samlivsform for kvinne, 1967-kohort

Denne kohorten var 21 år i 1988. Samboerandelen var over 60 % av de som var i forhold. I perioden 1993-1995 var situasjonen snudd, og det var flere gifte i parforhold enn samboende. I neste periode var kvinnene rundt 30 år og både andelen samboende og kvinner uten forhold sank. I følge figur 4-3 gifter fortsatt over halvparten seg, men flere hadde nå et samboerskap bak seg.

På grunnlag av senere ekteskapsinngåelse blant dagens nygifte, vil ikke figur 4-4 gi et riktig bilde på forholdet mellom ekteskap og samboerskap for denne kohorten som var 26 år i 2003. Det som likevel er merkbart er de høye samboertallene i perioden frem til 2002. Andelen samboere av alle kvinnene lå i 1997 på rundt 30 %.

Figur 4-4 Samlivsform for kvinne, 1977-kohort

Andelen samboere øker for hver kohort, men samboertallene for kvinner under 30 år har ikke økt i like stor grad. På tross av den store økningen i samboerskap er det likevel flest ekteskap. Det antas at 1977-kohorten vil følge disse trendene og det forventes dermed at andel gifte vil være høyere enn andel samboere, selv om forskjellen reduseres med hver kohort.

Kravdal (1999) viser til at flere oppgir valg av samboerskap på grunn av kostnadene forbundet med bryllup, men siden det ikke har vært stor endring i de unges økonomiske situasjon i Norge kan det ikke forklare hvorfor så mange nå velger å ikke gifte seg. I følge en svensk studie (Bracher og Santow 1998) finnes det ikke en reell sammenheng mellom inntekt og valg av samlivsform. Ved en sammenlikning av inntekten til gifte og samboende med barn viser tabell 4-1 at inntekten ikke vil være en forklaringsvariabel.

Utdanningsnivå har heller ingen signifikant påvirkning på valg av samlivsform. Det vil dermed si at man finner samboere i de aller fleste samfunnslag.

Tabell 4-1 Inntektsforskjell mellom gifte og samboere med barn i 2002

	Gifte	Samboere
Yrkesinntekt	477 700	527 000
Derav lønn	432 300	489 900
Overføringer	117 600	66 100
Derav kontantstøtte	2 100	8 100
Samlet inntekt	654 800	624 800
Inntekt etter skatt	485 200	471 100

Tall hentet fra SSB tabell 05-04781

5. Behov for etterlattepensjon

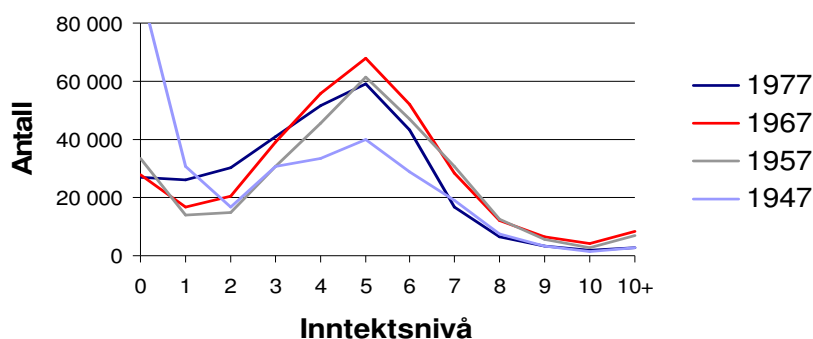
Kvinner sine inntog på arbeidsmarkedet de siste 30 årene vil påvirke behovet for etterlattepensjon. Likvel viser det seg at mange jobber deltid i forbindelse med familieomsorg. Inntektsnivået til de fire kohortene samt fordelingen av samlet inntekt er ulik for gruppene og kan føre til ulikt behov for etterlattepensjon. Samlivsstatus kan også føre til ulikt behov. Flere typetilfeller, der en kvinne er enslig, skilt eller gift, illustrerer dette.

Størrelsen på etterlattepensjonen avhenger av beregningsreglene og har endret seg fra innføringen av folketrygden. Det er igjen snakk om nye beregningsregler, og en ny etterlattepensjon står fremfor mange utfordringer.

5.1 Kvinner sine inntekt

Behovet for etterlattepensjon må ses i sammenheng med inntektsutviklingen. For alle kohortene har menn høyere pensjonsgivende inntekt enn kvinnene. Dette kan ha sammenheng med kvinners valg av yrke. De typiske kvinneyrkene har lavere lønn, samtidig som flere kvinner i disse yrkene arbeider deltid. Kvinner sine inntektsfordeling er vist i figur 5-1.

Figur 5-1 Inntektsfordeling kvinner

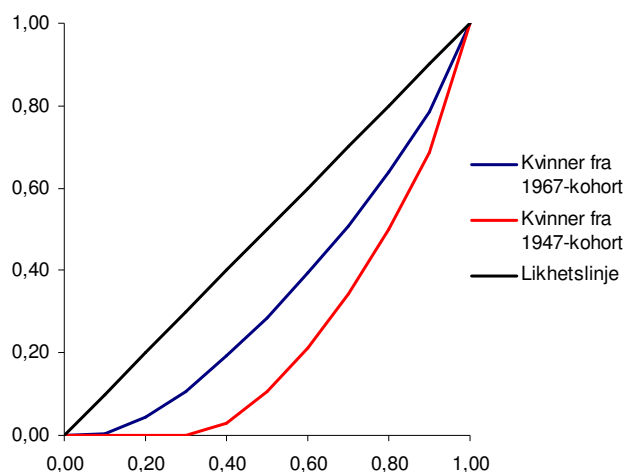

Den store andelen av kvinner uten inntekt fra 1947-kohorten kan ses i sammenheng med flere hjemmевærende, men økende andel uføre og tidligpensjonister vil også tilfalle denne gruppen. Kvinner fra 1967-kohorten har de høyeste inntektene, men det er å forvente at 1977-kohorten vil ha passert 1967-kohorten innen 10 år. Kvinner født i 1977 er nå 30 år og de

færreste har hatt tid til å gjøre karriere. Dette kan, i tillegg til at noen fortsatt er i utdanning, også forklare den store andelen lavtlønte i denne kohorten.

Kvinneres inntektsfordeling fra den tidligste kohort er forskjellig fra de tre andre. En Lorenz-kurve vil gi en systematisk fremstilling av inntektsulikhetene mellom kvinner fra samme kohort. Lorenzkurven angir hvor stor andel av den totale inntekten hver desil i kohorten har, der alle personene innen kohorten er ordnet etter inntektsstørrelse. Figur 5-2 viser at ulikheten mellom personene i 1947-kohorten er større enn ulikheten i 1967-kohorten.

Figur 5-2 Lorenzkurve for kvinner fra 1947-kohorten og 1967-kohorten

Den store forskjellen i ulikhet forklares igjen ved at mange fra 1947-kohorten har liten egen inntekt, oftest fordi de er hjemmeværende. Figur 5-2 viser dermed at det er relativt få kvinner som fordeler den samlede inntekten. De tre yngste kohortene har relativt like Lorenzkurver. Dette har sammenheng med at flere av disse kvinnene er yrkesaktive. Flere kvinner tar nå høyere utdanning. Dette kan føre til ytterligere yrkesdeltagelse, men på samme tid en større inntektsforskjell mellom kvinner fra samme kohort.

5.2 En sammenlikning av ulike livssituasjoner for en gitt kvinne

Husholdningsinntekten er variabel for en gitt husholdning ut fra endringer i samlivsstatus. Jeg ser på en familie bestående av mor med to barn på henholdsvis 6 og 12 år og varierer mors samlivsstatus. Mor er født i 1967 og har en inntekt på 4 G (ca 250 000,-). Anta at ektefelle/avdød ektefelle hadde pensjonsgivende inntekt på 6 G (ca 375 000,-), var født i 1967 og vil/

ville ha opparbeidet seg full pensjonsrettighet³⁷ både i folketrygden og offentlig tjenstepensjon³⁸ frem til pensjonsalder. Antar at begge har personlig lån på 500 000,- og de får maksimalt foreldrefordrag ved skatteberegning³⁹. Husholdningsinntektene for de ulike type-tilfellene blir vist i tabell 5-1.

Tabell 5-1 Sammenlikning av husholdningsinntekt for kvinne med to barn med ulike samlivsstatus

	Enslig	Gift	Skilt	Enke	Enke m netto EP
Kvinnens inntekt	251 568	251 568	251 568	251 568	251 568
Mannens Inntekt		377 352			
Barnetrygd	34 920	23 280	34 920	34 920	34 920
Etterlattepensjon				18 427	18 427
Netto etterlattepensjon KLP					33 962
Barnepensjon				40 880	40 880
Netto barnepensjon KLP					113 206
Underholdningsbidrag			94 338		
Samlet bruttoinntekt	286 488	652 200	380 826	345 795	492 962
Skatteberegning kvinne	44 477	58 337	73 721	62 862	113 708
Skatteberegning mann		103 368			
Samlet netto husholdningsinntekt ⁴⁰	242 011	490 495	307 105	282 933	379 254

Ikke overraskende er det den enslige forsørgeren som kommer dårligst ut. Denne kvinnen har mindre enn halvparten av hva husholdningen med to voksne med inntekt har. En husholdning bestående av fire personer, har større forbruk enn en husholdning på tre personer, samtidig som en større husholdning drar nytte av fellesgoder. Et mer korrekt bilde vil være å se på inntekt per forbruksenhet som beregnes ut fra ulike ekvivalensskalaer. Kvadratrotskalaen beregner husholdningsinntekten delt på kvadratroten av antall medlemmer av husholdningen, uten å gjøre forskjell på voksne og barn.

³⁷ Opptjeningsregler fra 1992 i folketrygden og etter 2001 for ektefellepensjon (netto ektefellepensjon) i offentlig tjenstepensjon.

³⁸ Har benyttet KLPs beregninger for etterlatte- og barnepensjon.

³⁹ Skatteberegninger er utført i Skatteetatens beregningsprogram for 2007.

⁴⁰ Dette er en svært forenklet oversikt og det er blant annet ikke lagt til ekstra stønad for enslig forsørger o.l.

OECD-skalaen beregner husholdningsinntekten delt på antall medlemmer der de ulike medlemmene har ulik vekt. Første voksne person vektes lik 1, mens neste og utover teller 0,7. Hvert barn teller 0,5 (Bojer 2004). Inntekt per forbruksenhet fra eksempelet over vises i tabell 5-2.

Tabell 5-2 Inntekt per forbruksenhet, kvinne inntekt på 4 G, mann inntekt på 6 G

	Enslig	Gift	Skilt	Enke	Enke m
					netto EP
Netto husholdningsinntekt	242 011	490 495	307 105	282 933	379 254
Kvadratrotskalaen	139 725	245 248	177 307	163 351	218 963
OECD-skalaen	121 006	181 665	153 553	141 467	189 627

I følge Stortingsmelding 6 (2002-2003) «Tiltaksplan mot fattigdom» er hovedindikatoren på fattigdom en inntekt lavere enn 50 % av medianinntekten over en treårsperiode. I stortingsmeldingen ble OECDs mål på lavinntekt benyttet. Antall personer som vil komme under lavinntektsgrensen vil variere ved valg av ekvivalensskala. Ved bruk av kvadratrotskalaen, som tar høyde for stordriftsfordeler, vil det bli overvekt av enslige, mens OECD vil inkludere flere familier med lav inntekt. På tross av forskjeller er det enslige under 45 år som utgjør hovedgruppen blant de med lav inntekt.

Inntektsnivået i 2004 anga at enslige forsørgere med to barn skulle ha en husholdningsinntekt på minst 181 900 for å komme over 50 % av medianinntekten etter OECD-skalaen, mens et par med to barn skulle ha 245 600,- Dette tilsvarer en inntekt på rundt 91 000,- per husholdningsenhet.

I eksempelet ovenfor er det ingen av gruppene som kommer inn under lavtinntektsnivået. I følge skattestatistikk⁴¹ har rundt 15 % av kvinner født i 1967 en pensjonsgivende inntekt på 4 G, mens nær 17 % av mennene hadde inntekt rundt 6 G. Dette kan derfor være en representativ gruppe⁴². Nesten en femtedel av alle kvinner født i 1967 har en pensjonsgivende

⁴¹ SSB Skattestatistikk tabell 06248 for 2004.

⁴² Gjennomsnittsinntekten for 1967-kohorten ligger noe over 6 G for menn og noe over 4 G for kvinner.

inntekt på 2 G eller mindre. Det er derfor interessant å se på de samme kvinnene som ovenfor, men nå med inntekt på 2 G, alt annet likt⁴³.

Tabell 5-3 Inntekt per forbruksenhet, kvinne inntekt på 2 G, mann inntekt på 6 G

	Enslig	Gift	Skilt	Enke	Enke m netto EP
Netto husholdningsinntekt	150 893	404 548	226 350	257 123	357 599
Kvadratrotskalaen	87 118	202 274	130 683	148 450	206 460
OECD-skalaen	75 447	149 833	113 175	128 562	178 799

Tabell 5-3 viser at den enslige forsørgeren uten bidrag kommer under lavinntektsgrensen.

Etterlatte under 55 år forventes å kunne ha en inntekt på 2 G. Noen etterlatte kvinner vil ha ønske om å øke yrkesaktiviteten for å kunne øke husholdningsinntekten når hovedinntektskilden forsvinner. Andre vil kanskje ha høyere preferanser for familien og ønsker ikke å øke yrkesaktiviteten siden det nå er én mindre omsorgsperson i familien. Preferansene er ulike både med hensyn til familie og husholdningsinntekten. Hvilket inntektsnivå, samt det nivå på formue/gjeld familien i utgangspunktet har, vil også ha betydning for valgene til de etterlatte.

Ved å utelate etterlattepensjon i både folketrygden og tjenstepensjonen vil flere etterlatte komme inn under lavinntektsnivået. Ved kun videreføring av barnepensjonen, og ingen ektefellepensjon i tjenstepensjonen, vil enken i eksemplet ovenfor ende under OECDs lavt-inntektsnivå. Med dagens regler er det flere etterlatte samboere med lav inntekt som kommer under fattigdomsgrensen.

5.3 Dagens etterlattepensjon for 1947- og 1977-kohorten

Etterlattepensjonen er basert på avdødes opptjente tilleggspensjon⁴⁴ og opptjeningstid avdøde ville hatt frem til 67 år. Tilleggspensjonen blir beregnet ut fra sluttpensjonspoeng og når pensjonspoengene ble opptjent. Snittet av pensjonspoengene opptjent de 20 beste årene, samt når de ble opptjent, gir sluttpoengtallet. For opptjening fra 1992 vil 7 være det høyeste sluttpoengtallet.

⁴³ Etterlattepensjonen fra folketrygden vil bli større på grunnlag av mindre avkortning for egen inntekt.

⁴⁴ Tilleggspensjonen i folketrygden, også kalt inntektspensjon.

Ved å anta at kvinner og menn som er gift er fra samme kohort, vil ektefellepensjonen fra folketrygden, med avkorting for inntekt, bli ulik for hver av kohortene.

Tabell 5-4 viser at avkortningsreglene mot etterlattes inntekt vil føre til at etterlattes inntekt på over 8 G ikke vil gi etterlattepensjon, selv om avdødes inntekt var høy. For denne kohorten vil gjennomsnittsinntekten for kvinner være rundt 3 G, mens for menn er den 5 G. Dette tilsier at de fleste kvinner vil få en etterlattepensjon i folketrygden. De som får avkortet hele etterlattepensjonen på grunn av høy inntekt, kan igjen få utbetalt etterlattepensjon når de når pensjonsalder, da i form av avledet pensjon, som vist i tabell 5-5.

Tabell 5-4 Etterlattepensjon i folketrygden for 1947-kohorten, avkortet for etterlattes inntekt

Gjenlevendes inntekt	Avdødes inntekt					
	2 G	4 G	6 G	8 G	10 G	12 G
2 G	52 598	70 453	100 651	130 848	140 914	150 980
4 G	2 284	20 140	50 337	80 535	90 601	100 667
6 G	0	0	24	30 221	40 287	50 353
8 G	0	0	0	0	0	39
10 G	0	0	0	0	0	0
12 G	0	0	0	0	0	0

Tabell 5-5 Fremtidig alderspensjon for etterlatte fra 1947-kohorten

Gjenlevendes inntekt	Avdødes inntekt					
	2 G	4 G	6 G	8 G	10 G	12 G
2 G	112 784	123 287	153 485	183 682	193 748	203 814
4 G	145 249	153 485	183 682	213 800	223 946	234 012
6 G	200 154	200 154	213 880	244 078	254 143	264 209
8 G	255 059	255 059	255 059	274 275	284 341	294 407
10 G	273 360	273 360	273 360	284 341	294 407	304 473
12 G	291 662	291 662	291 662	294 407	304 473	314 539

Alderspensjonen for etterlatte, det vil si avledet pensjon, er 1 G + 55 % fra egen og 55 % fra avdødes tilleggspensjon, eller 1 G + egen tilleggspensjon, avhengig av hva som gir høyest utbetaling. Tall i rødt er minstepensjon, mens tall i grått er beregnet ut fra kun egen tilleggspensjon da det har vært mest gunstig

Ut fra tabell 5-5 vil de fleste få utbetalt etterlattepensjon som avledet pensjon. Etterlatte som har vesentlig høyere tilleggspensjon enn avdødes, vil ikke få utbetalt en slik form for etterlattepensjon. 1947-kohorten hadde store inntektsforskjeller mellom kvinner og menn, og det er dermed enkemenn som hadde høyere inntekt enn 4 G og gjerne hjemmeværende koner, som utgjør hovedandelen i denne gruppen. Ut fra tabeller om forventet levealder, vil kvinner leve lengre enn menn. Kvinner fra denne kohorten giftet seg ofte med menn som var noen år eldre, men selv der de giftet seg med jevnaldrene er det stor sannsynlighet for at de vil leve som enker noen år. I følge tall fra SSB er ni av ti alderspensjonerte etterlatte enker. På grunn av overvekt av enker vil gruppen med kun egen tilleggspensjon være relativt liten, og de fleste dermed vil få utbetalt en form for etterlattepensjon som gjenlevende alderspensjonist.

Opptjeningsreglene for 1947-kohorten og 1977-kohorten er forskjellige og gir dermed utslag i utbetaling av etterlattepensjon, jamfør tabell 5-6.

Tabell 5-6 Etterlattepensjon i folketrygden for 1977-kohorten, avkortet for etterlattes inntekt

Gjen- levendes inntekt	Avdødes inntekt					
	2 G	4 G	6 G	8 G	10 G	12 G
2 G	52 598	68 741	97 797	107 482	117 168	126 853
4 G	2 284	18 427	47 483	57 169	66 854	76 540
6 G	0	0	0	6 855	16 541	26 226
8 G	0	0	0	0	0	0
10 G	0	0	0	0	0	0
12 G	0	0	0	0	0	0

Med unntak av de med lave inntekter er etterlattepensjonen redusert for alle inntekter. Ingen etterlatte med inntekt over 7 G vil få utbetalt etterlattepensjon.

Tabell 5-7 viser at pensjonen er lavere for alle inntekter. Selv om kompensasjonsgraden er lavere vil samlede utbetalinger bli høyere på grunnlag av en økning i inntekter for denne kohorten i forhold til 1947-kohorten.

Tabell 5-7 Fremtidig alderspensjon for etterlatte fra 1977-kohorten

Gjenlevendes inntekt	Avdødes inntekt					
	2 G	4 G	6 G	8 G	10 G	12 G
2 G	112 784	121 004	150 060	159 746	169 431	179 116
4 G	142 136	150 060	179 116	188 802	198 487	208 173
6 G	194 965	194 965	208 173	217 858	227 543	237 229
8 G	212 575	212 575	217 858	227 543	237 229	246 914
10 G	230 185	230 185	230 185	237 229	246 914	256 599
12 G	247 794	247 794	247 794	247 794	256 599	266 285

Tall i rødt er minstepensjon. Tall i grått er beregnet ut fra kun egen tilleggspensjon

Brutto kompensasjonsgrad for en enke med inntekt på 4 G, der avdøde ektemann hadde pensjonsgivende inntekt på 6 G, vil være rundt 61,5 %. For en enslig kvinne vil alderspensjonen gi en brutto kompensasjonsgrad på nesten 58 %, det vil si mer enn 3,5 prosentpoeng lavere enn for enken. Enken vil dermed få både høyere alderspensjon og større kompensasjonsgrad enn den enslige kvinnen.

Utfyllende tabeller for alle fire kohortene finnes i appendiks B.

5.4 Utfordringer for etterlattepensjon i tiden fremover

Hvordan etterlattepensjonen blir, kan først utredes etter at alle opptjeningsreglene i den nye pensjonsreformen er fastsatt. Dagens etterlattepensjon beregnes ut fra pensjonsrettigheten avdøde ville hatt hvis vedkommende hadde samme pensjonsgivende inntekt frem til 67 år ved dødsfallet⁴⁵. Med ønske om at flere skal utsette pensjoneringstidspunktet er det foreslått at det nye pensjonssystemet skal ha fleksibel pensjoneringsalder, og det settes dermed ikke et tak for maksimal opptjening i folketrygden. Det er dermed usikkert hvilken alder som skal benyttes ved en videreføring av dagens etterlattepensjonsordning.

Det er stadig flere som tar ut ulike former for tidligpensjon. Den vanligste er AFP, avtalefestet tjenestepensjon, som gir mulighet til å ta ut alderspensjon fra fylte 62 år. Uføre- og etterlattepensjonen baseres på opptjening frem til 67 år. Det vil dermed si en høyere pensjonerings-

⁴⁵ Pensjonen blir justert med lønnsveksten ved utbetaling.

alder enn gjennomsnittlig reell pensjonsalder. Sverige har fleksibel pensjoneringstidspunkt fra fylte 61 år, men den offisielle pensjonsalder er 67 år. Etterlattepensjonen i Sverige blir basert på forventet pensjonsopptjening frem til fylte 64 år. Hvilken alder som skal gjelde for uføre- og etterlattepensjon i Norge vil kanskje komme frem i utredningen om uførepensjon som legges frem mai 2007.

Som nevnt over har det skjedd en endring i valg av samlivsform, særlig de siste 20 årene. Det er flere som inngår samboerskap, og av de som velger å gifte seg, forventes det at halvparten av ekteskapene ender i skilsmisse. Selv om det registreres mange brudd, både i ekteskap og samboerskap, inngås det stadig nye parforhold. Skifte av partner skjer med andre ord hyppigere, og færre har én partner gjennom hele livet. Det reises dermed spørsmål ved etterlattepensjonens formål ut fra dagens regler. Skal etterlattepensjonen fordeles mellom tidligere partnere kan den bli relativt liten for den enkelte og den vil dermed miste sin funksjon.

Ektefeller og samboere er ikke likestilt i de supplerende pensjonsavtalene. Dette vil gi store økonomiske utslag for den enkelte, særlig når dagens samboere vil oppleve å miste sin partner på grunn av alderdom eller alders/livsstilsrelatert sykdom.

Det er stadige diskusjoner i media og i politiske utvalg om samboeres rettigheter bør endres, både med hensyn til rettigheter, ytelser og forpliktelser. Utvalget bak utredningen «Samboerne og samfunnet» NOU 1999:25, foreslår ingen likestilling mellom ekteskap og samboerskap i de privatrettslige områdene, de anbefaler heller ikke å opprette et sentralt samboerregister. De oppfordret dermed samboere til selv å regulere rettigheter i samlivet, særlig i forhold til samlivsbrudd eller ved død av den ene parten. Ved offentligrettslige områder ble det foreslått at en hovedregel for likestilling er ved samlivslengde på to år eller ved felles barn. Dagens pensjonssystem gir etterlatte som har vært gift med avdøde i minst 5 år, samboere og gifte som hadde felles barn med avdøde rett på etterlattepensjon.

Det er lite trolig med en reverserende utvikling i antall samboere, og er det da riktig med den store forskjellsbehandlingen?

Pensjonskommisjonen kom med sin utredning i 2004 og påpekte at utviklingen i familie- og førsørgermønsteret gjør det vanskelig å videreføre en pensjonspolitikk basert på forsørgelse gjennom ekteskap. Dagens etterlattepensjon hevdes å bygge på et utdatert familiemønster der

kvinnen er forsørget, og ikke har en selvstendig inntekt. Selv om stadig flere kvinner får egen inntekt, og i prinsippet er selvforsørgende, er det likevel vanlig at mannen er hovedbidragsyter til husholdningens økonomi. Kommisjonen la derfor til grunn at etterlattepensjonen fortsatt har en funksjon som en trygghet, særlig for kvinner, og bør være på samme nivå som dagens.

Kommisjonen stilte spørsmål ved dagens ordning med avledet pensjon for alderspensjonerte etterlatte. Etterlatte med høy egenopptjent tilleggspensjon vil få et tillegg i pensjonen som en følge av ekteskap. Dette tillegget vil som oftest føre til en høyere samlet pensjon for enslige som har vært gift enn for ugifte, selv med samme inntektsnivå. En fjerning av denne ordningen vil derimot ramme særlig enker med lav egenopptjent pensjon.

Antall etterlatte under 67 år reduseres stadig, og det forventes at det vil være rundt 20 000 etterlattepensjonister i 2010⁴⁶. Reduksjonen kommer i stor grad fra kvinners økte yrkesdeltagelse, som i større grad gir en inntekt som avkorter etterlattepensjonen helt. En annen faktor er at flere gjenlevende etter de store etterkrigskullene vil gå over til alderspensjon. Med dagens system for etterlatte og avledet pensjon vil det forventes at utgiftene til avledet pensjon vil stige mer enn reduksjonen av etterlattepensjon. Dette fordi det både er et økende antall alderspensjonister med avledet pensjon, samt at kvinners økte yrkesdeltagelse og økte inntekter for begge ektefellene, vil føre til høyere avledet pensjon.

Økende arbeidsincentiv er et gjennomgangstema i den nye pensjonsreformen. En etterlattepensjon bør derfor ikke påvirke yrkestilpasningen. Dagens etterlattepensjon skaper ikke bare endrede arbeidsincentiv, den påvirker også valg av samlivsform. Ved at etterlatte mister retten til etterlattepensjon vil noen avstå fra å gifte seg med ny partner. Britiske studier viser at få enker i alderen 50-60 år gifter seg på nytt, men at gifteraten for enker stiger etter fylte 60 år (Brien, Dickert-Conlin og Weaver 2004). Dette har sammenheng med at kvinner som gifter seg igjen før de fyller 60 år mister etterlattepensjonen.

Hvorvidt bruk av delingstall ved alderpensjonen påvirker etterlattepensjonen er ikke tatt med i denne oppgaven.

⁴⁶ Tall hentet fra tabell 9.1, St.mld 12 (2004-2005). Kilde: Rikstrygdeverket.

5.5 Ulike forslag til ny etterlattepensjon i folketrygden⁴⁷

Det er ulike modeller for utforming av den nye etterlattepensjonen. En modell må baseres på de ulike forhold som påvirker utformingene av etterlattepensjonen. Hvilken samlivsform som skal gi rett til etterlattepensjon, hvor stor den skal være, hvordan beregne både opptjent- og utbetalt etterlattepensjon, samt pensjonens varighet må vurderes. Samtidig må det tas stilling til innfasing av det nye systemet.

I følge Stortingsmelding 5 (2006-2007) skal etterlattepensjonen vurderes ut fra hvorvidt alderspensjonen blir samordnet mellom ektefelle og/eller samboere eller ei. I følge pensjonsforliket er det lagt opp til en individuell pensjonsopptjening med kompensasjon for ulønnet omsorg. I Stortingsmelding 12 (2004-2005) påpekes det at en rendyrket individuell pensjonsopptjening vil føre til at alle, uavhengig av familiesituasjon, vil få de samme pensjonsrettighetene.

Charlotte Koren har i flere artikler fremmet forslag om en deling av pensjonsrettighetene mellom partene i ekteskapet for å sikre særlig skilte kvinner som har vært hjemmeværende i hele eller deler av yrkesaktiv alder. Flere kvinner fra "husmødrenes gullalder" er nå skilt og har ikke mulighet til å tjene opp mer enn minstepensjon (Koren 2006, Pedersen og Koren 2006, Koren 2004). På bakgrunn av kompensasjon for ulønnet omsorg, komplikasjonene ved en slik deling, og at den ikke vil komme overnevnte gruppe til gode, ble en slik løsning frarådet av Regjeringen Bondevik II i Stortingsmelding 12 (2004-2005). De påpekte at dersom pensjonsrettigheten skal deles på flere på grunn av flere parforhold, kan pensjonen bli relativt liten og miste sin funksjon. Dagens etterlatte rett for skilte kan videreføres for å skjerme skilte kvinner med lav eller ingen egen pensjonsopptjening. Det er uklart om dette motstrider hovedlinjene i det nye pensjonssystemet, som legger opp til individuell opptjening.

Det er hevdet at samboere blir diskriminert i forhold til ektepar og flere samboere krever like rettigheter som gifte. I dagens system for etterlattepensjon blir samboere og gifte som har felles barn likestilt, mens samboere uten barn ikke vil få en slik pensjon. På bakgrunn av økte samboertall, bør også samboere som har bodd sammen i 5 år få lik rettighet som gifte? Det er forslått at samboere kan få lik rettighet som gifte ved felles folkeregistrert adresse eller ved en offentlig registrering av samboerskapet. Ved full likestilling av samboere og gifte, må det

⁴⁷ Ser her kun på etterlattepensjon for voksen etterlatt.

innebære at en videreføring av etterlattepensjon for skilte også vil gjelde for tidligere samboere.

Alderspensionerte etterlatte får en avledet pensjon som ofte gir stor ulikhet mellom tidligere gifte eller samboende alderspensionister med lik pensjonsopptjening. Ut fra dagens kvinnelige yrkestilpasning, og ønske om økte arbeidsincentiver, kan den avledede pensjonen ha utspilt sin rolle for fremtidige pensionister. Pensjonsrettighetene til avdøde kan dermed kun gi utbetalinger til yrkesaktiv gjenlevende. Et annet forslag er å likestille yrkesaktive med pensionerte etterlatte.

Størrelsen på pensjonen varierer med avdødes opptjente pensjonsrettigheter og den gjenlevendes egen inntekt. Dagens beregning kan videreføres, noe som gir lavere pensjonsutgifter på grunnlag av at flere etterlatte har egen inntekt som vil i større grad avkorte pensjonen. Ved å øke pensjonsgrunnlaget eller endre avkortingsreglene vil flere få utbetalt etterlattepensjon. Dette vil føre til økte pensjonsutgifter, men ved å la pensjonen være tidsbegrenset kan utgiftene likevel holdes nede⁴⁸. En annen løsning er å gi et fastbeløp til alle etterlatte, som i Danmark, og som erstatning for den avledede pensjonen kan den gjenlevende få egen og avdødes pensjon i en kortere periode.

Dagens etterlattepensjon beregnes ut fra avdødes forventede pensjonsrettighet frem til fylte 67 år. Den nye pensjonsreformen vil fjerne den offisielle pensjonsalderen. Skal etterlattepensjon beregnes etter dagens hovedlinjer må det fastsettes hvilken alder pensjonsrettighetene skal regnes opp mot. På bakgrunn av mulighet til å gå av fra fylte 62 år, vil forslag kunne variere mellom 62 og 67 år. En modell gir full opptjening til 64 år, som i Sverige, mens en annen er full opptjening frem til 62 år, for så en lavere opptjeningsgrad mellom 62 og 67 år⁴⁹. Pensjonen kan også beregnes ut fra en bestemt prosent av inntekten i året før dødsfallet eller gjennomsnittet av inntekten de siste tre årene⁵⁰.

Den nye etterlattepensjonen kan gjelde fra 2010 for alle, men kan også innføres slik at særlig etterlatte uten mulighet for egen pensjonsopptjening ikke blir rammet. Pensjonskommisjonen

⁴⁸ Avhengig av størrelsen på pensjonen, og hvor mange som har rett på en slik pensjon. Sverige, som har en tidsbegrenset etterlattepensjon uten avkortning, har rundt tre ganger så høye utgifter til etterlatte som Norge.

⁴⁹ KLPs Analyser 1/2006.

⁵⁰ St.mld 12 (2004-2005).

foreslo at alle født etter 1965 skal følge de nye opptjeningsreglene for alderspensjon fullt ut, mens de som er født før 1950 vil følge dagens system. Personer født i perioden 1950 til 1965 vil følge begge regler etter forholdstall avhengig av fødselsår. Denne innfasingen kan også gjelde for etterlattepensjonen.

6. Oppsummering og konklusjon

Jeg har i analysen ovenfor kommet frem til at de fleste kvinner nå har en pensjonsgivende inntekt. Likevel arbeider nesten halvparten deltid på grunn av omsorgsoppgaver eller dårlig tilbud av heltidsstillinger. Dette fører til at mannen fortsatt kan regnes som hovedforsørger.

Satsning på barnehageutbygging har ført til en reduksjon i antall kontantstøttemottakere. Videre utbygging av barnehager forventes å øke kvinners yrkestilbud ytterligere. En etterlattepensjon som både avkortes for inntekt, og er en varig ytelse, kan føre til lavere yrkestilpasning. En slik etterlattepensjon vil motstride målet om økt arbeidsincentiv i det nye pensjonssystemet.

Samboerskap er nå like vanlig som ekteskap. Det er ingen signifikante tall som viser at inntekt eller utdanningsnivå påvirker valg av samlivsform. Det vil si at samboere ikke er en ren gruppe som skiller seg fra de gifte.

Det foreligger ulike forslag for å avgrense hvem som har rett på etterlattepensjon. Ut fra dagens situasjon, der både kvinner og menn er yrkesaktive, bidrar begge til husholdningens samlede inntekter. Hvis en av partene dør, vil husholdningen få et inntektsfall. Hovedmålet med etterlattepensjon må være å unngå disse store fallene. Jeg mener det derfor vil være riktig at husholdninger som opplever at den ene inntektskilden forsvinner, bør få en kompensasjon for å kunne håndtere de faste og løpende utgifter. Jeg vil derfor ha likestilt gifte med samboere som har en felles økonomi, det vil si der partene er gjensidig økonomisk avhengig av hverandre. Det er vanskelig å skille mellom hvem som vil ha en felles økonomi, men det er å anta at de fleste samboende vil ha et felles ansvar for samlede husholdnings- og boutgifter.

Når et par flytter sammen har de i utgangspunktet hver sin økonomi, men ved en viss botid sammen vil de få et mer preg av økonomisk fellesskap. I tillegg til at samboerforhold har spesielt høy oppløsningsgrad den første tiden, vil jeg forslå at par som har vært samboere i minst fem år bør ha samme rettigheter som gifte. Par med barn vil ha felles utgifter og vil

derfor ha samme rettigheter som gifte. Gifte bør få rettigheten når de har vært gift i minst fem år⁵¹ eller ved felles barn.

Ved at etterlattepensjonen kun skal gis til etterlatte som hadde felles økonomi med avdøde, bør fraskilte ikke ha rettighet til etterlattepensjon⁵². Charlotte Korens forslag om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller, mener jeg kan føre til at færre vil velge ekteskap eller ønske om formalisering. Dette på grunn av de langsiktige økonomiske følger en skilsmisse kan ha. Der den ene av partene i parforholdet har ofret egen yrkeskarriere og inntekt til fordel for omsorg av barn, vil vedkommende bli kompensert med pensjonsoppptjening tilsvarende en inntekt på 4,5 G opptil 6 år per barn i den nye pensjonsreformen. Det vil derfor være færre fraskilte, tidligere hjemmeværende, som ender opp som minstepensjonister.

Det er vanskelig å ha oversikt over samboende, og felles folkeregistrert adresse trenger nødvendigvis ikke bety at partene lever i et ekteskapelig forhold. På tross av at Samboerutvalget frarådet et sentralt samboerregister⁵³, mener jeg at samboere må registrere seg for å få like rettigheter som ektepar. Ved å inngå et ekteskap forplikter man seg til partneren, noe jeg også mener samboere gjør når de flytter sammen. Flere mener det er lettere moralsk å bryte et samboerforhold enn å skille seg, så skal samboere bli likestilt med ekteskap må samboere også signalisere en varighet på forholdet. Ved å registrere seg i et sentralt register synliggjør man et ønske om varighet. Det kan argumenteres for at samboerskap blir valgt ut fra ønske om et ikke-formalisert forhold, men i de tilfellene vil jeg si at retten til etterlattepensjon ikke er tilstede. Samboerutvalget mente et sentralt frivillig register vil ikke fange opp alle samboere, både fordi de ikke har ønske om å registrere seg, og fordi det ikke vil være tilstrekkelig informasjon om dette. Dette ser jeg ikke på som noe problem i forbindelse med etterlattepensjon⁵⁴, siden jeg mener ulikhet i systemet som skyldes valg, ikke er å regne som diskriminering. Det kreves dermed en liten innsats for å få retten til etterlattepensjon, enten ved å gifte seg, inngå partnerskap eller registrere seg som samboer. Det er flere muligheter for gjennomføring av et slikt register. En mulighet er at man påfører en eventuell samboer på

⁵¹ Har de vært samboere før teller årene som samboer også med, man begynner med andre ord ikke beregningen på nytt.

⁵² Antar at pensjonsformuen ikke kan deles mellom personer jfr. St.mld nr 12.

⁵³ Samboerne og samfunnet NOU 1995:25.

⁵⁴ I forbindelse med statistikkgrunnlag og andre offentlige overføringer vil et frivillig samboerregister ikke være tilfredsstillende. Det vil ikke fange opp alle og det blir vanskelig å kontrollere opplysningene.

selvangivelsen og blir registrert der. Ulempen der er at man kun kan registrere seg en gang i året. Ved bruk av nettsiden altinn.no⁵⁵ kan man registrere samboerskap gjennom hele året.

Etterlattepensjon blir i dag kun utbetalt til etterlatte under 67 år, etter fylte 67 år vil etterlatte få en alderspensjon der de kan velge mellom egen tilleggspensjon eller avledet pensjon. Pensjonister som mister sin partner vil få det samme fallet i samlet husholdningsinntekt som etterlatte i yrkesaktiv alder. Pensjonister og yrkesaktive bør dermed likestilles og etterlattepensjonen bør bli beregnet ut fra felles regler.

De fleste har tilleggsforsikringer som gruppeliv, livsforsikring og liknende. De etterlatte vil via slike forsikringsordninger få utbetalt et engangsbeløp som i mange tilfeller kan redusere gjeld på eiendom, bil etc. slik at faste kostnader i form av renter og avdrag blir redusert. De etterlatte vil dermed ha mulighet til å sitte på de verdier familien har bygget opp i fellesskap. En etterlattepensjon bør fungere som en grunnsikring for alle, på samme måte som slike tilleggsforsikringer. Jeg mener her at staten skal videreføre ansvaret for denne forsikringen, både på grunn av lave administrasjonskostnader sett i forhold til finansnæringen og fordi etterlattepensjonen bør være en del av grunnsikringsdelen som blir ivaretatt av staten.

Det nye pensjonssystemet har som mål å øke incentivene til yrkesdeltagelse. Ved livsvarige overføringer vil de etterlatte ha svake incentiver til økt yrkesdeltagelse. Ser man ønske om sterkere arbeidsincentiv og en mer individuell personsopptjening under ett, er en tidsbegrenset etterlattepensjon å anbefale.

De etterlatte må få en tid på å omstille seg til den nye situasjonen. De må få mulighet til eventuelle økonomiske omdisponeringer som salg av verdier som eiendom, bil og båt etc. samt ha mulighet til å endre yrkestilpasningen. Samtidig skal ikke barn lide av de endrede økonomiske rammene ved tap av en av foreldrene. I Sverige har de innført en omstillingspensjon til etterlatte i ett år. Det tar tid å omstille seg, så Sveriges tidsbegrensing kan virke urimelig. Uten å ta hensyn til kostnadsspørsmålet bør etterlattepensjonen være tidsbegrenset i

⁵⁵ Altinn er en nettside som forenkler rapportering til det offentlige. Her kan man f. eks melde flytting, se på selvangivelsen, gjeldsbrev fra Lånekassen med mere.

opptil 5 år. Ved en slik tidsbegrensing vil den etterlatte få rimelig tid til omstilling og incentivene for økt yrkesdeltagelse vil være tilstede.

Med ønske om lik beregning for etterlatte som er i yrkesaktiv alder og etterlatte pensjonister, vil pensjonistene komme dårligere ut ved at de ikke kan endre yrkestilpasning og dermed kunne øke inntekten. Samtidig må det forventes at pensjonister vil ha nedbetalt mesteparten av gjelden. Stordriftsfordelene ved å være to pensjonister som lever sammen vil forsvinne, men også pensjonister har mulighet til å endre boforhold ved å få ny partner, eller flytte sammen med andre i samme situasjon. Etterlatte pensjonister i Danmark får den avdødes pensjon i tillegg til egen pensjon i tre måneder. Ved lik beregning for yrkesaktive og pensjonerte etterlatte vil en omstillingsperiode på tre måneder for pensjonister virke urimelig. Det er derfor ønskelig med en etterlattepensjon for pensjonister varende like lenge som for etterlatte i yrkesaktiv alder.

I Danmark er høyeste etterlattepensjon fra ATP på DKK 45 000,- mens i Sverige får etterlatte en omstillingspensjon tilsvarende 55 % av avdødes pensjon, eller den pensjonsopptjeningen avdøde ville hatt frem til fylte 64 år. Størrelsen på etterlattepensjonen bør stå i samsvar med den avdødes pensjon eller arbeidsinntekt. Dette på grunnlag av at etterlattepensjonen skal være en mykere økonomisk overgang fra å ha to inntekter til én, samt at den skal gi rom for å omstille seg etter tapet av både partner og medforsørger. I dagens trygdesystem blir forventet pensjons-opptjening regnet frem til fylte 67 år. På grunnlag av at stadig flere tar ut tidligpensjon, og det er i det nye systemet lagt opp til fleksibel pensjonering for alle fra 62 år, vil en aldersavhengig pensjon bli problematisk. En løsning kan være som i Sverige å velge en alder som ligger mellom 62 og 67 år. Problemet med en aldersgrense blir særlig gjeldene for uføre som blir tvunget til en tidligere pensjonering enn det som er mulig for yrkesføre, noe som vil gi en lavere pensjon enn for de som velger å stå lengre i jobb, eller de som tar ut delvis pensjon. Dette kan dermed løses ved å beregne en gitt prosent av alderspensjonen til avdøde hvis avdøde var pensjonist/uførepensjonist og en tilsvarende prosent av avdødes inntekt siste år, eller gjennomsnittet av de siste 5 årene, men da ikke lavere enn en minstesats. Uavhengig av budsjetter ville det vært naturlig å sette prosentandelen til 55 % som dagens avledet pensjon og etterlattepensjon, og benytte grunnbeløpet, det vil si 62 892,- per 1. mai 2006, eller størrelsen på barnpensjonen som er 40 % av G, som minstesats.

Fastsettelse av både størrelse og lengde på en etterlattepensjon må gjøres i betraktning av kostnadene. Etterlattepensjonen jeg har foreslått er relativt kostbar i forhold til dagens. Sammenliknet med Sverige, vil en etterlattepensjon som varer i 5 år være forbundet med høyere kostnader.

Etterlattepensjon bør være en forsikringsordning som blir ivaretatt av staten. Pensjonen blir en tidsbegrenset stønad som utbetales til alle etterlatte som hadde minst fem års botid sammen med avdøde frem til dødsfallet, eller var samboende med felles barn. Gifte, registrerte partnere og samboere likestilles såfremt samboere registrerer seg i et offentlig register. Yrkesaktive og pensjonerte etterlatte likestilles også. Fraskilte eller tidligere samboere har ikke rett på etterlattepensjon. Pensjonen bør stå i forhold til den tapte husholdningsinntekten og skal ikke være lavere enn en minstesats. Pensjonen avkortes ikke mot den etterlattes inntekt. Pensjonen innføres etter forslag⁵⁶ fra Regjeringen Stoltenberg II, der innføringsreglene ikke gir lavere pensjon enn opptjening fra gammelt pensjonssystem. Barnepensjonen bør videreføres som dagens.

⁵⁶ St.mld. 5 (2006-2007).

Referanseliste

- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006): "*Det norske trygdesystemet*" Januar 2006
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006): "*Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden*" Stortingsmelding nr 5 (2006-2007) Oktober 2006
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2002): "*Tiltaksplan mot fattigdom*" Stortingsmelding nr 6 (2002-2003) Sosialdepartementet Oktober 2002
- Bojer, H. (2006): "*Kvinnens arbeid og inntekt*" Radikalt økonominettverkts skriftserie 2006-01
- Bojer, H. (2004): "*Inntektsfordeling*" Universitetet i Oslo, SFS nr 41-2004
- Borjas, G. J. (2005): "*Labor Economics*" McGraw-Hill, 3rd edition
- Bracher, M og Santow, G. (1998): "*Economic independence and union formation in Sweden*" Population Studies 52:1998 s. 275-294
- Brien, M., Dickert-Conlin, S. og Weaver, D. A. (2004): "*Widows Waiting to Wed?*" The Journal of Human Resources, Vol 39, No.3, s. 585-623
- Finansdepartementet (2004): "*Pensjonsreform –trygghet for pensjonene*" Stortingsmelding nr 12 (2004-2005) Desember 2004
- Försäkringskassan (2007): "*Anslagsbelastning och prognos för anslag inom Försäkringskassans ansvarsområde budgetåren 2006-2010*" Dnr 461-2007, januar 2007
- Försäkringskassan (2006): "*Årsredovisning 2006*"
- Jensen, R. S. (2000): "*Utviklingen i kvinners deltidsarbeid i Norden*" Søkelys på arbeidsmarkedet 2000, s 139-147
- Koren, C (2006): "*Har vi en mannfolktrygd*" Radikalt økonominettverkts skriftserie 2006-01
- Koren, C., Pedersen A.W. (2006): "*Mens vi venter på pensjonsreformen*" Søkelys på arbeidsmarkedet 1/2006, Institutt for samfunnsforskning, s. 105-113
- Koren, C. (2004): "*Folketrygdens alderspensjon og kvinners forsikringsbehov*" Søkelys på arbeidsmarkedet 2/2003, Institutt for samfunnsforskning, s. 159-168

- Kravdal, Ø. (1999): "*Does marriage require a stronger economic underpinning than informal cohabitation?*" Population Studies 53:1999 s. 63-80
- Kravdal, Ø. (1997): "*Wanting a Child without a Firm Commitment to the Partner: Interpretations and Implications of a Common Behavior Pattern among Norwegian Cohabitants*" European Journal of Population 13:1997 s. 269-298
- Lavik, R. (2004): "*Prisforskjeller, prisutvikling og prisspredning i Norge og Sverige - 2002, 2003 og 2004*" Statens institutt for forbruksforskning fagrapport nr. 3-2004
- Noack, T. og Keilman, N. (1993): "*Familie og husholdning*" s. 289-301, Sosialt utsyn 1993. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Nordic Social-Statistical Committee (2006): "*Social tryghed i de nordiske lande 2004*" NOSOSCO
- NOU (2004): "*Modernisert folketrygd -Bærekraftig pensjon for framtida*" NOU 2004:1
- NOU (1999): "*Samboerne og samfunnet*", NOU 1999:25
- KLP Forsikring (2006): "*Alderspensjon/AFP*" November 2006
- KLP Forsikring (2005): "*Etterlattepensjoner*" November 2005
- KLP Forsikring, Bratland, Knut (2006): "*Pensjonsreformen –løsninger og konsekvenser*" KLP ANALYSER 1/2006
- Regjering Stoltenberg II (2005): "*Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09*" Soria Moria-erklæringen, Oktober 2005
- Rikstrygdeverket (2005): "*Trygdestatistisk årbok 2005*" 21. årgang
- Rønsen, M. (2004): "*Kontantstøtten og mødres arbeidstilbud. Større virkninger på lengre sikt*" Samfunnsspeilet 2004-06/04
- Sardon J.-P. og Robertson G. D. (2002): "*Recent Demographic Trends in the Developed Countries*", Population (English edition 2002-) vol 59, No. 2. s. 263-314

Internettsider

Arbeiderpartiet <http://www.arbeiderpartiet.no/index.gan?id=68755&subid=> lastet ned 21.03.07

Arbeids- og velferdsetaten <http://www.nav.no/>

ATP <http://www.atp.dk/www/portal.nsf/startfrms!readform&Area=ATPKoncernPension> lastet ned 06.02.07

European Commission http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/pensions_en.htm

lastet ned 10.01.07

Försäkringskassan <http://www.forsakringskassan.se/privatpers/pension> lastet ned 10.01.07

Försäkringskassan <http://www.forsakringskassan.se/privatpers/efterlev> lastet ned 10.01.07

Premiepensjonsmyndigheten <http://www.ppm.nu/tpp/infodocument/1:1;201320> lastet ned 10.01.07

Skatteetaten <http://www.skatteetaten.no/>

Socialministeriet http://www.social.dk/ministeriets_omraader/kontante_ydelser/aeldre/efterlevelsespension.html

lastet ned 06.02.07

Statens pensjonskasse <http://www.spk.no/templates/TwoColPage.aspx?id=289> lastet ned 10.01.07

Statistiska centralbyrån <http://www.scb.se/>

Statistisk sentralbyrå <http://www.ssb.no/>

Appendiks A Norges pensjonsreform

Reformarbeidet i Norge kom i gang våren 2001 da Regjeringen Stoltenberg I nedsatte en kommisjon for å utrede det fremtidige pensjonssystemet. Kommisjonen skulle komme frem til et forslag som skulle være bærekraftig og oversiktlig, samt kunne tåle den aldrende befolkningen og økende andel tidligpensjonister. De skulle også se på hvilken påvirkning endringen i familiemønsteret vil ha på pensjonssystemet, og at fordelings- og likestillingshensyn skulle ivaretas. Pensjon til etterlatte og uføre er knyttet opp mot folketrygden, så kommisjonen skulle også vurdere disse pensjonene ved en endring av alderspensjonen.

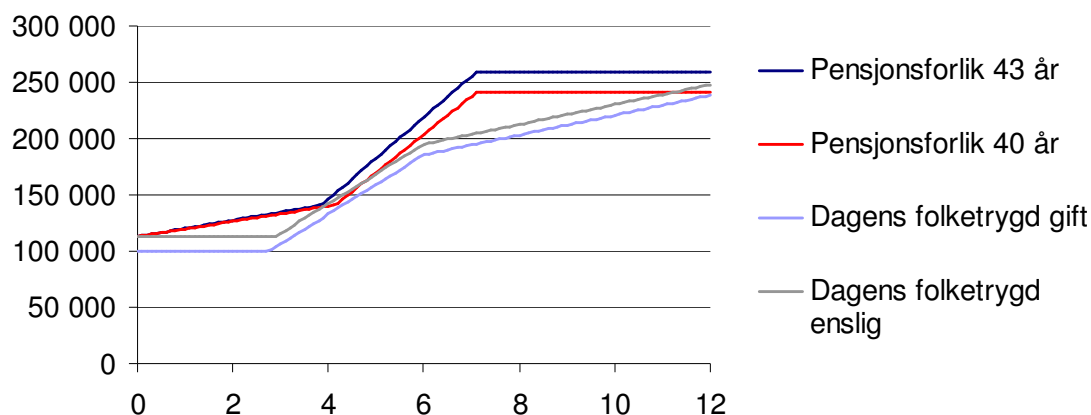
Pensjonskommisjonen la frem sin rapport ”Modernisert folketrygd – Bærekraftig pensjon for fremtida” (NOU 2004:1) i januar 2004. Regjeringen Bondevik II la frem Stortingsmelding 12 ”Pensjonsreform – trygghet for pensjonene” i 2004 og under arbeidet med den fattet Stortinget mai 2006 vedtak om pensjonsreform etter et pensjonsforlik inngått mellom Arbeiderpartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre. Regjeringen Stoltenberg II arbeidet videre med pensjonsreformen og la frem stortingsmelding 5 ”Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden” i oktober 2006. I stortingsvedtaket om pensjonsreform mai 2005, ble regjeringen bedt om å utrede en ny uførepensjonsordning. Utvalget skal legge frem sin innstilling mai 2007. Derimot er det ingen offisiell utredning av etterlattepensjon som er satt i kraft.

21. mars 2007 inngikk regjeringspartiene, Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, et pensjonsforlik med Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre. Av de største partiene er det dermed bare Fremskrittspartiet som ikke er en del av forliket. Det nye forliket er basert på opptjening fra første krone opp til 7,1 G. For hver krone opparbeides det en pensjonsrettighet på 1,35 % av pensjonsgivende inntekt for en person som tar ut pensjonen ved fylte 67 år, gitt forventet levealder i 2010. Pensjonen er personlig, det vil si den blir ikke redusert for gifte. Det er ikke et tak for antall år med pensjonsopptjening, og alle år teller like mye, mot dagens besteårsregel. Garantipensjonen opprettholdes på 1,7933 G, men avkortes med 80 % mot opptjent inntektspensjon. Ulønnet omsorgsarbeid for inntil 6 år per barn gir pensjonsrettigheter tilsvarende en inntekt på 4,5 G. Opptjening for omsorgsarbeid for eldre, syke og funksjonshemmede videreføres. Regjeringen vil komme tilbake til om omsorgs-

opptjening skal ha tilbakevirkende kraft. Utførelse av førstegangstjenesten skal tilgodeses med pensjonsopptjening, mens studenter ikke fikk denne goden i denne omgangen. Det foreslås en individuell pensjonssparing opp til 15 000,- med skattefordel. Den endelige hoveddrammen i avtalen er pensjonsopptjening frem til 7,1 G, pensjonsopptjening for ulønnet barneomsorg opp til 6 år per barn og for vernepliktige. Avtalepartene stiller seg utover dette bak Stortingsmelding 5 (2006-2007). 23. april 2007 vedtok Stortinget denne hoveddrammen. Likevel gjenstår det mye arbeid, blant annet må det fastsettes endelige overgangsregler, uføre- og etterlattepensjon, tjenstepensjon og AFP. Den nye pensjonsreformen skal tre i kraft 1. januar 2010.

Den nye rammen gir likt utslag for gifte og enslige, men sammenliknet med dagens folketrygd vil antall år med pensjongsgivende inntekt være utslagsgivende for pensjonsutbetalingene. Ved å se på 1977-kohorten og ulik pensjongsgivende inntekt for dagens folketrygd og pensjonsforliket, vil pensjonen endres i dagens system ut fra om personen er enslig eller gift, der partner har inntekt på mer enn 2 G. I pensjonsforliket vil antall år med pensjongsgivende inntekt på 40 eller 43 år ha betydning. 1977-kohorten i dagens system kommer fullt inn under regler endret i 1992, det vil si besteårsregel og med tilleggspensjonsprosent på 42 %. Antar at personen har inntektsutvikling tilsvarende endringen i grunnbeløpet, og at personen opparbeider seg full folketrygd innenfor dagens system. Sammenlikning vises i figur A-1.

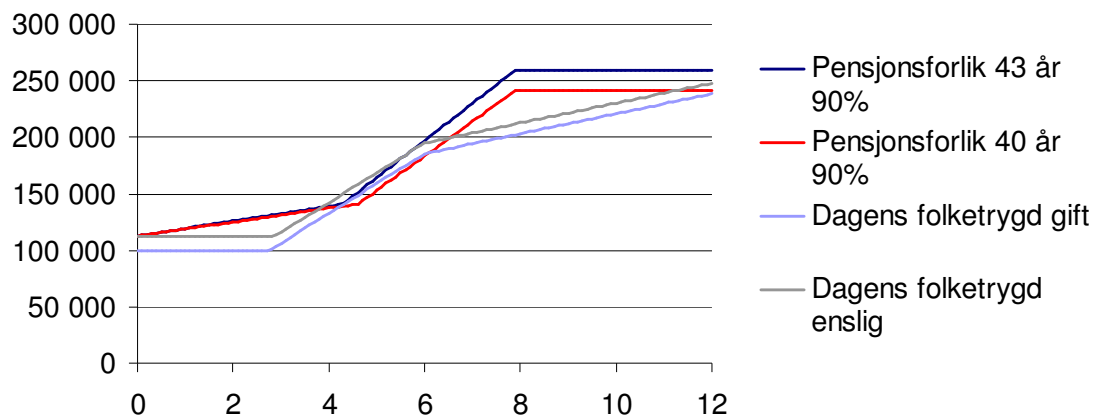
Figur A- 1 Sammenlikning av folketrygdens alderspensjon og pensjonsforliket av
21.03.07 Sammenheng mellom pensjongsgivende jevn inntekt målt i G og utbetalt pensjon

For en gift person vil pensjonsforliket gi bedre utslag for alle inntekter ved 43 års yrkesaktivitet, der jeg ser bort fra påvirkning av delingstall, lønns- og prisutvikling.

I stortingsmeldingene blir dagens pensjonssystem sammenliknet med de ulike modellene, slik som over. Det blir da ikke tatt hensyn til dagens regel med 20 beste år. 40 års opptjening der alle år teller likt, vil ikke tilsi 20 beste år. En mer reell sammenlikning vil være dagens folketrygd med besteårsregelen og 90 % av gjennomsnittlig pensjonsopptjeningen over 40 år (eller 90 % av 43 år), jamfør figur A-2.

Figur A- 2 Sammenlikning av folketrygdens alderspensjon og pensjonsforliket av 21.03.07 med 90 prosent av gjennomsnittlig pensjonsopptjening. Sammenheng mellom pensjonsgivende jevn inntekt målt i G og utbetalt pensjon.

Denne sammenlikningen gir lavere pensjon for enslige med pensjonsgivende inntekt mellom 4 og 6 G i det nye systemet.

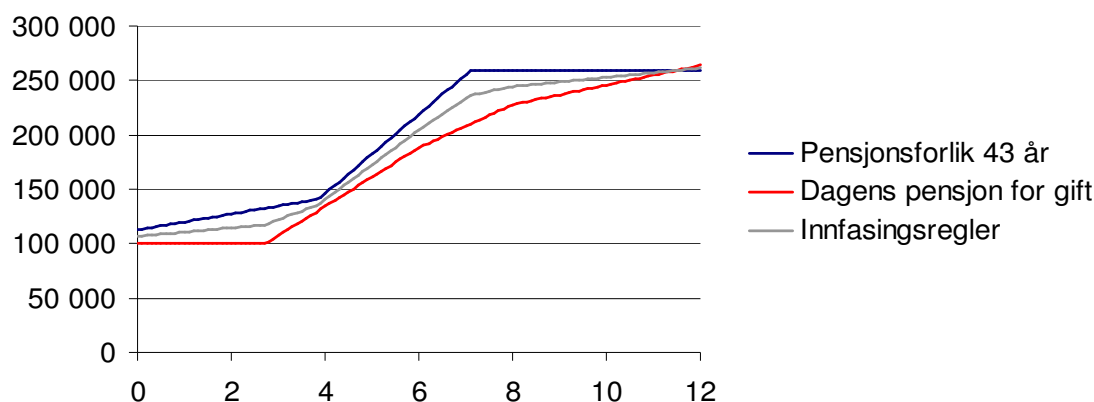
Pensjonsforliket blir en videreføring av PAYG-systemet. Isolert sett blir dette forslaget dyrere enn dagens pensjonssystem, men tatt med aktuariske beregninger som delingstall og endring i reguleringen av pensjoner under utbetaling⁵⁷ vil føre til bidragsbyrden⁵⁸ for de yrkesaktive blir dempet. Økende incentiv til yrkesdeltagelse og senere uttak av alderspensjon vil også bidra til lavere bidragsbyrde.

⁵⁷ Forslag om at pensjoner under utbetaling skal reguleres etter snittet av pris- og lønnsvekst.

⁵⁸ Et mål for finansieringsbyrden, det vil si den skattesats som er tilstrekkelig for å finansiere pensjonsutbetalingene. Måles som andel pensjonsutbetalinger av samlet lønns- og pensjonsinntekt.

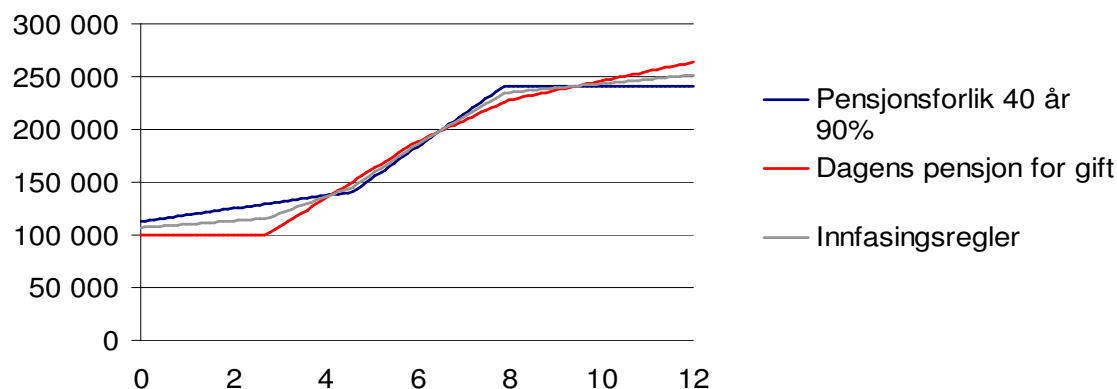
Det er usikkert hvordan den nye reformen skal fases inn i dagens system. Pensjonskommisjonen foreslo at alle født etter 1965 skal følge de nye opptjeningsreglene fullt ut, mens de som er født før 1950 vil følge dagens system. Personer født i perioden 1950 til 1965 vil følge begge regler etter forholdstall avhengig av fødselsår. 1957 kohorten vil da følge opp-tjeningsregler henholdsvis 7/15 fra dagens system og 8/15 av det nye, som vist i figur A-3.

Figur A- 3 Virkningen av innfasingsregler for gift person fra 1957-kohorten ved 43 års opptjeningstid i nytt pensjonssystem

Jeg har valgt en gift person fra kohorten siden de fleste fra denne kohorten er gift. Innfasingsreglene som er foreslått gir lavere pensjon enn pensjonsforliket. Ved lavere opptjeningstid i det nye systemet og bruk av 90 % av alle år tilsvarer 20 beste, vil innfasingsreglene forbedre situasjonen for inntekter mellom 4,2 - 6,4 G, samt inntekt over 9,5 G, jamfør figur A-4.

Figur A- 4 Virkningen av innfasingsregler for gift person fra 1957-kohorten ved 90 % av 40 års opptjeningstid i nytt pensjonssystem

Appendiks B Tabeller og beregninger

Alle beregninger for pensjon følger samme forutsetninger og forenklinger. Alle beløp er årlige beløp.

Ekteparet kommer fra samme kohort, det vil si de er jevnaldrene. Antar avdød ektefelle startet yrkeskarrieren ved 23 år og ville ha oppnådd full opptjening i folketrygden. Lønnsutviklingen tilsvarer utviklingen av grunnbeløpet. Grunnbeløpet per 1. mai 2006: 62 892,-.

Pensjonspoengene (PP) beregnes ut fra opptjeningsregler som er ulike for de fire kohortene. På grunnlag av endringer i opptjeningsreglene fra 1967 vil kohortene bli beregnet ut fra opptjening i de ulike periodene. For å få frem ulikhetene på grunn av regel endringene er 40 års opptjeningstid beregnet fra 23 år frem til 63 år. For personer fra 1947-kohorten med høye inntekter (over 8 G) vil PP i tabellen være noe lavere enn reell siden de ville ha beregnet 40 års opptjening fra 1972. På grunn av bestårsregelen vil dette ikke ha påvirkning på tilleggspensjonen.

Tabell B - 1 Ulike opptjeningsregler

	1967 - 1971	1972 - 1991	1992 – d.d
Grense	8 G	12 G	12 G
Avkortning fra	-	8 G	6 G

PP blir beregnet ut fra andel av yrkeskarrieren som faller innenfor periodene.

Tabell B - 2 Antall år under ulike regler

Antall år	1967 - 1971	1972 - 1991	1992 – d.d	Antall år før 1992
1947 kohort	2	20	18	22
1957 kohort	-	12	28	12
1967 kohort	-	2	38	2
1977 kohort	-	-	40	0

1947-kohorten har 18 år fra 1992-reglene, blir PP beregnet ut fra inntekt (I) målt i G

$$\text{Hvis } I > 8G \quad (5 + (I - 6)/3) * 18/40 + (7 + ((I - 8)/3) * 20/40) + (7 * 2/40)$$

$$\text{Hvis } 6G < I < 8G \quad (5 + ((I - 6)/3)) * 18/40 + (I - 1) * 22/40$$

$$\text{Hvis } I < 6G \quad I - 1$$

Tabell B - 3 Pensjonspoeng

Inntekt i G	pensjonspoeng		
	1967 - 1971	1972 - 1991	1992 – d.d
1	0,00	0,00	0,00
2	1,00	1,00	1,00
3	2,00	2,00	2,00
4	3,00	3,00	3,00
5	4,00	4,00	4,00
6	5,00	5,00	5,00
7	6,00	6,00	5,33
8	7,00	7,00	5,67
9	7,00	7,33	6,00
10	7,00	7,67	6,33
11	7,00	8,00	6,67
12	7,00	8,33	7,00

Sluttpoengtall (SPT) blir beregnet ut fra de 20 år som gir best opptjening, bestårsregelen.

For 1947-kohort vil SPT bli beregnet som følger:

$$\text{Hvis } I > 8G \quad (5 + (I - 6)/3) * 0/20 + (7 + ((I - 8)/3) * 20/20)$$

$$\text{Hvis } 6G < I < 8G \quad (5 + ((I - 6)/3)) * 0/20 + (I - 1) * 20/20$$

$$\text{Hvis } I < 6G \quad I - 1$$

Pensjonen blir så beregnet ut fra andel opptjening før 1992 som gir tilleggspensjon på 45 % av SPT og andel etter 1992 som gir tilleggspensjon på 42 % av SPT. Total alderspensjon vil bli G + tilleggspensjonen. Er alderspensjonisten gift, der vedkommende har inntekt eller pensjon over 2 G, vil alderspensjonen bli 0,85 G + tilleggspensjon. Full etterlattepensjon (FEP) beregnes som G + 55 % av avdødes tilleggspensjon. Etterlattepensjonen blir avkortet 40 % mot egen inntekt (EI) fratrukket en halv G. Etterlattepensjon blir beregnet som FEP - (((EI * G) - (0,5 * G)) * 40 %) hvis dette tallet blir positivt.

Tabell B - 4 Beregnet etterlattepensjon for 1947-kohort

Etterlatt	Avdød ektefelle											
	G	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	7,00	8,00	9,00	10,00	11,00	12,00
PP	1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	5,70	6,40	6,72	7,03	7,35	7,67	
SPT	1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	7,00	7,33	7,67	8,00	8,33	
Beregnet TP	27 452,36	54 904,72	82 357,07	109 809,43	137 261,79	164 714,15	192 166,51	201 317,29	210 468,08	219 618,86	228 769,65	
Beregnet Penslig	112 784,22	117 796,72	145 249,07	172 701,43	200 153,79	227 606,15	255 058,51	264 209,29	273 360,08	282 510,86	291 661,65	
Beregnet EP uten avkortn.	90 332,72	93 089,59	108 188,39	123 287,19	138 385,98	153 484,78	168 583,58	173 616,51	178 649,44	183 682,38	188 715,31	
2,00	52 597,52	55 354,39	70 453,19	85 551,99	100 650,78	115 749,58	130 848,38	135 881,31	140 914,24	145 947,18	150 980,11	
3,00	27 440,72	30 197,59	45 296,39	60 395,19	75 493,98	90 592,78	105 691,58	110 724,51	115 757,44	120 790,38	125 823,31	
4,00	2 283,92	5 040,79	20 139,59	35 238,39	50 337,18	65 435,98	80 534,78	85 567,71	90 600,64	95 633,58	100 666,51	
5,00	0,00	0,00	0,00	10 081,59	25 180,38	40 279,18	55 377,98	60 410,91	65 443,84	70 476,78	75 509,71	
6,00	0,00	0,00	0,00	0,00	23,58	15 122,38	30 221,18	35 254,11	40 287,04	45 319,98	50 352,91	
7,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5 064,38	10 097,31	15 130,24	20 163,18	25 196,11	
8,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	39,31	
9,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
10,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
11,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
12,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

Tabell B - 5 Forventet avledet pensjon for 1947-kohorten

Etterlatt	Avdød ektefelle											
	G	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	7,00	8,00	9,00	10,00	11,00	12,00
2,00	112 784,22	112 784,22	123 287,19	138 385,98	153 484,78	168 583,58	183 682,38	188 715,31	193 748,24	198 781,17	203 814,10	
3,00	117 796,72	123 287,19	138 385,98	153 484,78	168 583,58	183 682,38	198 781,17	203 814,10	208 847,04	213 879,97	218 912,90	
4,00	145 249,07	145 249,07	153 484,78	168 583,58	183 682,38	198 781,17	213 879,97	218 912,90	223 945,83	228 978,77	234 011,70	
5,00	172 701,43	172 701,43	172 701,43	183 682,38	198 781,17	213 879,97	228 978,77	234 011,70	239 044,63	244 077,56	249 110,50	
6,00	200 153,79	200 153,79	200 153,79	200 153,79	213 879,97	228 978,77	244 077,56	249 110,50	254 143,43	259 176,36	264 209,29	
7,00	227 606,15	227 606,15	227 606,15	227 606,15	228 978,77	244 077,56	259 176,36	264 209,29	269 242,22	274 275,16	279 308,09	
8,00	255 058,51	255 058,51	255 058,51	255 058,51	255 058,51	259 176,36	274 275,16	279 308,09	284 341,02	289 373,95	294 406,89	
9,00	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	279 308,09	284 341,02	289 373,95	294 406,89	299 439,82	
10,00	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	284 341,02	289 373,95	294 406,89	299 439,82	304 472,75	
11,00	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	289 373,95	294 406,89	299 439,82	304 472,75	309 505,68	
12,00	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	294 406,89	299 439,82	304 472,75	309 505,68	314 538,62	

Tabell B - 6 Beregnet etterlattepensjon for 1957-kohort

Etterlatt	Avdød ektefelle											
	G	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	7,00	8,00	9,00	10,00	11,00	12,00
PP		1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	5,53	6,07	6,40	6,73	7,07	7,40
SPT		1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	5,73	6,47	6,80	7,13	7,47	7,80
Beregnet TP		26 980,67	53 961,34	80 942,00	107 922,67	134 903,34	154 689,16	174 474,99	183 468,54	192 462,10	201 455,65	210 449,21
Beregnet Penslig		112 784,22	116 853,34	143 834,00	170 814,67	197 795,34	217 581,16	237 366,99	246 360,54	255 354,10	264 347,65	273 341,21
Beregnet EP uten avkortn.		90 332,72	92 570,73	107 410,10	122 249,47	137 088,84	147 971,04	158 853,24	163 799,70	168 746,15	173 692,61	178 639,07
2,00		52 597,52	54 835,53	69 674,90	84 514,27	99 353,64	110 235,84	121 118,04	126 064,50	131 010,95	135 957,41	140 903,87
3,00		27 440,72	29 678,73	44 518,10	59 357,47	74 196,84	85 079,04	95 961,24	100 907,70	105 854,15	110 800,61	115 747,07
4,00		2 283,92	4 521,93	19 361,30	34 200,67	49 040,04	59 922,24	70 804,44	75 750,90	80 697,35	85 643,81	90 590,27
5,00		0,00	0,00	0,00	9 043,87	23 883,24	34 765,44	45 647,64	50 594,10	55 540,55	60 487,01	65 433,47
6,00		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	9 608,64	20 490,84	25 437,30	30 383,75	35 330,21	40 276,67
7,00		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	280,50	5 226,95	10 173,41	15 119,87
8,00		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
9,00		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
10,00		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
11,00		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
12,00		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Tabell B - 7 Forventet avledet pensjon for 1957-kohorten

Etterlatt	Avdød ektefelle											
	G	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	7,00	8,00	9,00	10,00	11,00	12,00
2,00	112 784,22	112 784,22	123 287,19	138 385,98	153 484,78	168 583,58	183 682,38	188 715,31	193 748,24	198 781,17	203 814,10	
3,00	117 796,72	123 287,19	138 385,98	153 484,78	168 583,58	183 682,38	198 781,17	203 814,10	208 847,04	213 879,97	218 912,90	
4,00	145 249,07	145 249,07	153 484,78	168 583,58	183 682,38	198 781,17	213 879,97	218 912,90	223 945,83	228 978,77	234 011,70	
5,00	172 701,43	172 701,43	172 701,43	183 682,38	198 781,17	213 879,97	228 978,77	234 011,70	239 044,63	244 077,56	249 110,50	
6,00	200 153,79	200 153,79	200 153,79	200 153,79	213 879,97	228 978,77	244 077,56	249 110,50	254 143,43	259 176,36	264 209,29	
7,00	227 606,15	227 606,15	227 606,15	227 606,15	228 978,77	244 077,56	259 176,36	264 209,29	269 242,22	274 275,16	279 308,09	
8,00	255 058,51	255 058,51	255 058,51	255 058,51	255 058,51	259 176,36	274 275,16	279 308,09	284 341,02	289 373,95	294 406,89	
9,00	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	279 308,09	284 341,02	289 373,95	294 406,89	299 439,82	
10,00	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	284 341,02	289 373,95	294 406,89	299 439,82	304 472,75	
11,00	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	289 373,95	294 406,89	299 439,82	304 472,75	309 505,68	
12,00	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	294 406,89	299 439,82	304 472,75	309 505,68	314 538,62	

Tabell B - 8 Beregnet etterlattepensjon for 1967-kohort

Etterlatt	Avdød ektefelle											
	G	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	7,00	8,00	9,00	10,00	11,00	12,00
PP	1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	5,37	5,73	6,07	6,40	6,73	7,07	
SPT	1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	5,40	5,80	6,13	6,47	6,80	7,13	
Beregnet TP	26 508,98	53 017,96	79 526,93	106 035,91	132 544,89	143 148,48	153 752,07	162 588,40	171 424,72	180 261,05	189 097,38	
Beregnet Penslig	112 784,22	115 909,96	142 418,93	168 927,91	195 436,89	206 040,48	216 644,07	225 480,40	234 316,72	243 153,05	251 989,38	
Beregnet EP uten avkortn.	90 332,72	92 051,88	106 631,81	121 211,75	135 791,69	141 623,66	147 455,64	152 315,62	157 175,60	162 035,58	166 895,56	
2,00	52 597,52	54 316,68	68 896,61	83 476,55	98 056,49	103 888,46	109 720,44	114 580,42	119 440,40	124 300,38	129 160,36	
3,00	27 440,72	29 159,88	43 739,81	58 319,75	72 899,69	78 731,66	84 563,64	89 423,62	94 283,60	99 143,58	104 003,56	
4,00	2 283,92	4 003,08	18 583,01	33 162,95	47 742,89	53 574,86	59 406,84	64 266,82	69 126,80	73 986,78	78 846,76	
5,00	0,00	0,00	0,00	8 006,15	22 586,09	28 418,06	34 250,04	39 110,02	43 970,00	48 829,98	53 689,96	
6,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3 261,26	9 093,24	13 953,22	18 813,20	23 673,18	28 533,16	
7,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3 376,36	
8,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
9,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
10,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
11,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
12,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

Tabell B - 9 Forventet avledet pensjon for 1967-kohorten

Etterlatt	Avdød ektefelle											
	G	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	7,00	8,00	9,00	10,00	11,00	12,00
2,00	112 784,22	112 784,22	123 287,19	138 385,98	153 484,78	168 583,58	183 682,38	188 715,31	193 748,24	198 781,17	203 814,10	
3,00	117 796,72	123 287,19	138 385,98	153 484,78	168 583,58	183 682,38	198 781,17	203 814,10	208 847,04	213 879,97	218 912,90	
4,00	145 249,07	145 249,07	153 484,78	168 583,58	183 682,38	198 781,17	213 879,97	218 912,90	223 945,83	228 978,77	234 011,70	
5,00	172 701,43	172 701,43	172 701,43	183 682,38	198 781,17	213 879,97	228 978,77	234 011,70	239 044,63	244 077,56	249 110,50	
6,00	200 153,79	200 153,79	200 153,79	200 153,79	213 879,97	228 978,77	244 077,56	249 110,50	254 143,43	259 176,36	264 209,29	
7,00	227 606,15	227 606,15	227 606,15	227 606,15	228 978,77	244 077,56	259 176,36	264 209,29	269 242,22	274 275,16	279 308,09	
8,00	255 058,51	255 058,51	255 058,51	255 058,51	255 058,51	259 176,36	274 275,16	279 308,09	284 341,02	289 373,95	294 406,89	
9,00	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	279 308,09	284 341,02	289 373,95	294 406,89	299 439,82	
10,00	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	284 341,02	289 373,95	294 406,89	299 439,82	304 472,75	
11,00	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	289 373,95	294 406,89	299 439,82	304 472,75	309 505,68	
12,00	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	294 406,89	299 439,82	304 472,75	309 505,68	314 538,62	

Tabell B - 10 Beregnet etterlattepensjon for 1977-kohort

Etterlatt	Avdød ektefelle											
	G	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	7,00	8,00	9,00	10,00	11,00	12,00
PP	1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	5,33	5,67	6,00	6,33	6,67	7,00	
SPT	1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	5,33	5,67	6,00	6,33	6,67	7,00	
Beregnet TP	26 414,64	52 829,28	79 243,92	105 658,56	132 073,20	140 878,08	149 682,96	158 487,84	167 292,72	176 097,60	184 902,48	
Beregnet Penslig	112 784,22	115 721,28	142 135,92	168 550,56	194 965,20	203 770,08	212 574,96	221 379,84	230 184,72	238 989,60	247 794,48	
Beregnet EP uten avkortn.	90 332,72	91 948,10	106 476,16	121 004,21	135 532,26	140 374,94	145 217,63	150 060,31	154 903,00	159 745,68	164 588,36	
2,00	52 597,52	54 212,90	68 740,96	83 269,01	97 797,06	102 639,74	107 482,43	112 325,11	117 167,80	122 010,48	126 853,16	
3,00	27 440,72	29 056,10	43 584,16	58 112,21	72 640,26	77 482,94	82 325,63	87 168,31	92 011,00	96 853,68	101 696,36	
4,00	2 283,92	3 899,30	18 427,36	32 955,41	47 483,46	52 326,14	57 168,83	62 011,51	66 854,20	71 696,88	76 539,56	
5,00	0,00	0,00	0,00	7 798,61	22 326,66	27 169,34	32 012,03	36 854,71	41 697,40	46 540,08	51 382,76	
6,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2 012,54	6 855,23	11 697,91	16 540,60	21 383,28	26 225,96	
7,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1 069,16	
8,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
9,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
10,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
11,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
12,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

Tabell B - 11 Forventet avledet pensjon for 1977-kohorten

Etterlatt	Avdød ektefelle											
	G	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	7,00	8,00	9,00	10,00	11,00	12,00
2,00		112 784,22	112 784,22	123 287,19	138 385,98	153 484,78	168 583,58	183 682,38	188 715,31	193 748,24	198 781,17	203 814,10
3,00		117 796,72	123 287,19	138 385,98	153 484,78	168 583,58	183 682,38	198 781,17	203 814,10	208 847,04	213 879,97	218 912,90
4,00		145 249,07	145 249,07	153 484,78	168 583,58	183 682,38	198 781,17	213 879,97	218 912,90	223 945,83	228 978,77	234 011,70
5,00		172 701,43	172 701,43	172 701,43	183 682,38	198 781,17	213 879,97	228 978,77	234 011,70	239 044,63	244 077,56	249 110,50
6,00		200 153,79	200 153,79	200 153,79	200 153,79	213 879,97	228 978,77	244 077,56	249 110,50	254 143,43	259 176,36	264 209,29
7,00		227 606,15	227 606,15	227 606,15	227 606,15	228 978,77	244 077,56	259 176,36	264 209,29	269 242,22	274 275,16	279 308,09
8,00		255 058,51	255 058,51	255 058,51	255 058,51	255 058,51	259 176,36	274 275,16	279 308,09	284 341,02	289 373,95	294 406,89
9,00		264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	264 209,29	279 308,09	284 341,02	289 373,95	294 406,89	299 439,82
10,00		273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	273 360,08	284 341,02	289 373,95	294 406,89	299 439,82	304 472,75
11,00		282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	282 510,86	289 373,95	294 406,89	299 439,82	304 472,75	309 505,68
12,00		291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	291 661,65	294 406,89	299 439,82	304 472,75	309 505,68	314 538,62

Tabell B - 12 Sammenlikning av dagens pensjon og pensjonsforliket

	Pensjonsforlik 21.03.07		Dagens folketrygd		Pensjonsforlik 21.03.07	
	43 år	40 år	Enslig	Gift	43 år 90%	40 år 90%
0	112 784	112 784	112 784	99 998	112 784	112 784
0.1	113 514	113 463	112 784	99 998	113 441	113 396
0.2	114 245	114 143	112 784	99 998	114 099	114 007
0.3	114 977	114 822	112 784	99 998	114 756	114 618
0.4	115 705	115 501	112 784	99 998	115 413	115 229
0.5	116 435	116 180	112 784	99 998	116 070	115 841
0.6	117 165	116 860	112 784	99 998	116 727	116 452
0.7	117 895	117 539	112 784	99 998	117 384	117 063
0.8	118 626	118 218	112 784	99 998	118 041	117 675
0.9	119 356	118 897	112 784	99 998	118 699	118 286
1.0	120 086	119 577	112 784	99 998	119 356	118 897
1.1	120 816	120 256	112 784	99 998	120 013	119 509
1.2	121 546	120 935	112 784	99 998	120 670	120 120
1.3	122 277	121 614	112 784	99 998	121 327	120 731
1.4	123 007	122 293	112 784	99 998	121 984	121 343
1.5	123 737	122 973	112 784	99 998	122 642	121 954
1.6	124 467	123 652	112 784	99 998	123 299	122 565
1.7	125 197	124 331	112 784	99 998	123 956	123 176
1.8	125 927	125 010	112 784	99 998	124 613	123 788
1.9	126 658	125 690	112 784	99 998	125 270	124 399
2.0	127 388	126 369	112 784	99 998	125 927	125 010
2.1	128 118	127 048	112 784	99 998	126 585	125 622
2.2	128 848	127 727	112 784	99 998	127 242	126 233
2.3	129 578	128 407	112 784	99 998	127 899	126 844
2.4	130 308	129 086	112 784	99 998	128 556	127 456
2.5	131 039	129 765	112 784	99 998	129 213	128 067
2.6	131 769	130 444	112 784	99 998	129 870	128 678
2.7	132 499	131 124	112 784	99 998	130 528	129 290
2.8	133 229	131 803	112 784	101 005	131 185	129 901
2.9	133 959	132 482	113 080	103 646	131 842	130 512
3.0	134 689	133 161	113 080	106 287	132 499	131 124
3.1	135 420	133 840	118 363	108 929	133 156	131 735
3.2	136 150	134 520	121 004	111 570	133 813	132 346
3.3	136 880	135 199	123 646	114 212	134 470	132 957
3.4	137 610	135 878	126 287	116 853	135 128	133 569
3.5	138 340	136 557	128 929	119 495	135 785	134 180
3.6	139 071	137 237	131 570	122 136	136 442	134 791
3.7	139 801	137 916	134 212	124 778	137 099	135 403
3.8	140 531	138 595	136 853	127 419	137 756	136 014
3.9	141 261	139 274	139 494	130 061	138 413	136 625
4.0	142 000	139 954	142 136	132 702	139 071	137 237
4.1	142 739	140 633	144 777	135 344	139 728	137 848
4.2	143 478	141 312	147 419	137 985	140 385	138 459
4.3	144 217	141 991	150 060	140 627	141 042	139 071
4.4	144 956	142 670	152 702	143 268	141 699	139 682
4.5	145 695	143 349	155 343	145 909	142 356	140 293
4.6	146 434	144 028	157 985	148 551	143 013	140 904
4.7	147 173	144 707	160 626	151 192	143 670	141 515
4.8	147 912	145 386	163 268	153 834	144 327	142 126
4.9	148 651	146 065	165 909	156 475	144 984	142 737
5.0	149 390	146 744	168 551	159 117	145 641	143 348
5.1	150 129	147 423	171 192	161 758	146 298	143 959
5.2	150 868	148 102	173 833	164 400	146 955	144 570
5.3	151 607	148 781	176 475	167 041	147 612	145 181
5.4	152 346	149 460	179 116	169 683	148 269	145 792
5.5	153 085	150 139	181 758	172 324	148 926	146 403
5.6	153 824	150 818	184 400	174 966	149 583	147 014
5.7	154 563	151 497	187 041	177 607	150 240	147 625
5.8	155 302	152 176	189 682	180 248	150 897	148 236
5.9	156 041	152 855	192 324	182 890	151 554	148 847
6.0	156 780	153 534	194 965	185 531	152 211	149 458
6.1	157 519	154 213	197 607	188 173	152 868	150 069
6.2	158 258	154 892	200 248	190 814	153 525	150 680
6.3	158 997	155 571	202 889	193 456	154 182	151 291
6.4	159 736	156 250	205 530	196 097	154 839	151 902
6.5	160 475	156 929	208 171	198 739	155 496	152 513
6.6	161 214	157 608	210 812	201 380	156 153	153 124
6.7	161 953	158 287	213 453	204 022	156 810	153 735
6.8	162 692	158 966	216 094	206 663	157 467	154 346
6.9	163 431	159 645	218 735	209 305	158 124	154 957
7.0	164 170	160 324	221 376	211 946	158 781	155 568
7.1	164 909	161 003	224 017	214 588	159 438	156 179
7.2	165 648	161 682	226 658	217 229	160 095	156 790
7.3	166 387	162 361	229 300	219 870	160 752	157 401
7.4	167 126	163 040	231 941	222 512	161 409	158 012
7.5	167 865	163 719	234 582	225 153	162 066	158 623
7.6	168 604	164 398	237 223	227 795	162 723	159 234
7.7	169 343	165 077	239 864	230 436	163 380	159 845
7.8	170 082	165 756	242 505	233 078	164 037	160 456
7.9	170 821	166 435	245 146	235 719	164 694	161 067
8.0	171 560	167 114	247 787	238 360	165 351	161 678
8.1	172 299	167 793	250 428	241 001	166 008	162 289
8.2	173 038	168 472	253 069	243 642	166 665	162 900
8.3	173 777	169 151	255 710	246 283	167 322	163 511
8.4	174 516	169 830	258 351	248 924	167 979	164 122
8.5	175 255	170 509	261 000	251 565	168 636	164 733
8.6	175 994	171 188	263 641	254 206	169 293	165 344
8.7	176 733	171 867	266 282	256 847	169 950	165 955
8.8	177 472	172 546	268 923	259 488	170 607	166 566
8.9	178 211	173 225	271 564	262 129	171 264	167 177
9.0	178 950	173 904	274 205	264 770	171 921	167 788
9.1	179 689	174 583	276 846	267 411	172 578	168 399
9.2	180 428	175 262	279 487	270 052	173 235	169 010
9.3	181 167	175 941	282 128	272 693	173 892	169 621
9.4	181 906	176 620	284 769	275 334	174 549	170 232
9.5	182 645	177 299	287 410	277 975	175 206	170 843
9.6	183 384	177 978	290 051	280 616	175 863	171 454
9.7	184 123	178 657	292 692	283 257	176 520	172 065
9.8	184 862	179 336	295 333	285 898	177 177	172 676
9.9	185 601	180 015	297 974	288 539	177 834	173 287
10.0	186 340	180 694	300 615	291 180	178 491	173 898
10.1	187 079	181 373	303 256	293 821	179 148	174 509
10.2	187 818	182 052	305 897	296 462	179 805	175 120
10.3	188 557	182 731	308 538	299 103	180 462	175 731
10.4	189 296	183 410	311 179	301 744	181 119	176 342
10.5	190 035	184 089	313 820	304 385	181 776	176 953
10.6	190 774	184 768	316 461	307 026	182 433	177 564
10.7	191 513	185 447	319 102	309 667	183 090	178 175
10.8	192 252	186 126	321 743	312 308	183 747	178 786
10.9	192 991	186 805	324 384	314 949	184 404	179 397
11.0	193 730	187 484	327 025	317 590	185 061	179 998
11.1	194 469	188 163	329 666	320 231	185 718	180 609
11.2	195 208	188 842	332 307	322 872	186 375	181 220
11.3	195 947	189 521	334 948	325 513	187 032	181 831
11.4	196 686	190 200	337 589	328 154	187 689	182 442
11.5	197 425	190 879	340 230	330 795	188 346	183 053
11.6	198 164	191 558	342 871	333 436	189 003	183 664
11.7	198 903	192 237	345 512	336 077	189 660	184 275
11.8	199 642	192 916	348 153	338 718	190 317	184 886
11.9	200 381	193 595	350 794	341 359	190 974	185 497
12.0	201 120	194 274	353 435	344 000	191 631	186 108

Tabell B - 13 Personer etter pensjonsgivende inntekt 2005, tabell 06248, Skattestat. SSB

	Menn		Kvinner		Sum
0 kroner	Alle aldre	358 951	Alle aldre	532 709	891 660
	25-34 år	15 063	25-34 år	26 840	41 903
	35-44 år	18 347	35-44 år	27 845	46 192
	45-54 år	24 514	45-54 år	33 558	58 072
	55-66 år	62 985	55-66 år	92 196	155 181
1 krone - 1 G	Alle aldre	176 890	Alle aldre	199 458	376 348
	25-34 år	18 624	25-34 år	26 188	44 812
	35-44 år	10 310	35-44 år	16 590	26 900
	45-54 år	10 404	45-54 år	13 973	24 377
	55-66 år	28 149	55-66 år	30 736	58 885
1-2 G	Alle aldre	96 060	Alle aldre	134 398	230 458
	25-34 år	19 948	25-34 år	30 282	50 230
	35-44 år	9 765	35-44 år	20 444	30 209
	45-54 år	8 036	45-54 år	14 675	22 711
	55-66 år	12 097	55-66 år	16 563	28 660
2-3 G	Alle aldre	86 030	Alle aldre	168 419	254 449
	25-34 år	21 703	25-34 år	40 970	62 673
	35-44 år	13 297	35-44 år	39 071	52 368
	45-54 år	11 103	45-54 år	30 758	41 861
	55-66 år	13 061	55-66 år	30 567	43 628
3-4 G	Alle aldre	101 992	Alle aldre	203 665	305 657
	25-34 år	27 537	25-34 år	51 494	79 031
	35-44 år	21 194	35-44 år	56 029	77 223
	45-54 år	17 332	45-54 år	45 704	63 036
	55-66 år	16 599	55-66 år	33 264	49 863
4-5 G	Alle aldre	175 070	Alle aldre	237 454	412 524
	25-34 år	47 631	25-34 år	59 223	106 854
	35-44 år	43 685	35-44 år	67 781	111 466
	45-54 år	35 820	45-54 år	61 275	97 095
	55-66 år	30 478	55-66 år	40 078	70 556
5-6 G	Alle aldre	225 149	Alle aldre	174 397	399 546
	25-34 år	62 271	25-34 år	43 448	105 719
	35-44 år	63 400	35-44 år	52 032	115 432
	45-54 år	50 419	45-54 år	46 918	97 337
	55-66 år	36 996	55-66 år	28 793	65 789
6-7 G	Alle aldre	186 607	Alle aldre	96 016	282 623
	25-34 år	42 917	25-34 år	16 723	59 640
	35-44 år	56 191	35-44 år	28 422	84 613
	45-54 år	47 722	45-54 år	30 851	78 573
	55-66 år	34 127	55-66 år	19 093	53 220
7-8 G	Alle aldre	115 856	Alle aldre	39 137	154 993
	25-34 år	23 560	25-34 år	6 535	30 095
	35-44 år	35 560	35-44 år	12 247	47 807
	45-54 år	31 479	45-54 år	12 573	44 052
	55-66 år	23 014	55-66 år	7 509	30 523
8-9 G	Alle aldre	72 081	Alle aldre	18 410	90 491
	25-34 år	13 465	25-34 år	3 204	16 669
	35-44 år	23 092	35-44 år	6 376	29 468
	45-54 år	20 210	45-54 år	5 608	25 818
	55-66 år	14 231	55-66 år	3 089	17 320

Forts. Tabell B-13 Personer etter pensjonsgivende inntekt 2005, tabell 06248,
Skattestatistikk, SSB

	Menn		Kvinner		Sum
9-10 G	Alle aldre	47 094	Alle aldre	10 234	57 328
	25-34 år	7 723	25-34 år	1 754	9 477
	35-44 år	15 739	35-44 år	3 983	19 722
	45-54 år	13 664	45-54 år	2 990	16 654
	55-66 år	9 422	55-66 år	1 449	10 871
over 10 G	Alle aldre	130 993	Alle aldre	20 730	151 723
	25-34 år	14 022	25-34 år	2 565	16 587
	35-44 år	42 264	35-44 år	8 261	50 525
	45-54 år	44 680	45-54 år	6 787	51 467
	55-66 år	28 857	55-66 år	2 994	31 851
Antall personer i skatteregisteret					3 607 800

Tabell B - 14 Kvinners inntektsnivå

Inntekt	Alle	1977	1967	1957	1947	Snitt
0	532 709	26 840	27 845	33 558	92 196	45 109,75
1	199 458	26 188	16 590	13 973	30 736	21 871,75
2	134 398	30 282	20 444	14 675	16 563	20 491,00
3	168 419	40 970	39 071	30 758	30 567	35 341,50
4	203 665	51 494	56 029	45 704	33 264	46 622,75
5	237 454	59 223	67 781	61 275	40 078	57 089,25
6	174 397	43 448	52 032	46 918	28 793	42 797,75
7	96 016	16 723	28 422	30 851	19 093	23 772,25
8	39 137	6 535	12 247	12 573	7 509	9 716,00
9	18 410	3 204	6 376	5 608	3 089	4 569,25
10	10 234	1 754	3 983	2 990	1 449	2 544,00
10+	20 730	2 565	8 261	6 787	2 994	5 151,75

Tabell B - 15 Menns inntektsnivå

Inntekt	alle	1977	1967	1957	1947	Snitt
0	358 951	15 063	18 347	24 514	62 985	30 227,25
1	176 890	18 624	10 310	10 404	28 149	16 871,75
2	96 060	19 948	9 765	8 036	12 097	12 461,50
3	86 030	21 703	13 297	11 103	13 061	14 791,00
4	101 992	27 537	21 194	17 332	16 599	20 665,50
5	175 070	47 631	43 685	35 820	30 478	39 403,50
6	225 149	62 271	63 400	50 419	36 996	53 271,50
7	186 607	42 917	56 191	47 722	34 127	45 239,25
8	115 856	23 560	35 560	31 479	23 014	28 403,25
9	72 081	13 465	23 092	20 210	14 231	17 749,50
10	47 094	7 723	15 739	13 664	9 422	11 637,00
10+	130 993	14 022	42 264	44 680	28 857	32 455,75

Tabell B - 16 Kvinners sysselsetting i prosent ref. Figur 3-1

Sysselsatte					
	Sysselsatte	Heltid	Deltid	Kort deltid	Lang deltid
1972	43,80	53,80	46,20	21,60	24,60
1973	43,80	52,30	47,70	22,40	25,30
1974	43,40	52,00	48,00	21,80	26,20
1975	45,60	52,40	47,60	21,50	26,10
1976	49,30	49,30	50,70	22,60	28,10
1977	50,30	47,60	52,40	23,30	29,10
1978	51,60	48,40	51,60	23,30	28,30
1979	52,80	48,40	51,60	22,90	28,70
1980	53,80	47,50	52,50	22,70	29,80
1981	54,80	45,90	54,10	24,80	29,30
1982	54,80	45,70	54,30	23,90	30,40
1983	55,50	45,20	54,90	25,00	29,90
1984	56,30	46,40	53,50	24,10	29,40
1985	57,70	47,40	52,60	23,20	29,40
1986	60,70	47,90	52,10	23,20	28,90
1987	62,10	49,30	50,80	23,30	27,50
1988	61,60
1989	59,40	51,10	48,90	23,70	25,20
1990	59,40	51,80	48,10	23,50	24,60
1991	59,20	52,40	47,60	23,40	24,20
1992	59,00
1993	59,10
1994	59,80
1995	61,10
1996	62,60	53,99	45,50	21,78	23,72
1997	64,40	54,36	45,25	20,79	24,46
1998	66,00	55,06	44,74	20,44	24,30
1999	66,50	55,19	44,53	20,08	24,45
2000	66,60	56,86	42,86	19,02	23,84
2001	66,80	56,86	42,58	18,80	23,78
2002	67,10	56,41	43,03	19,14	23,88
2003	66,30	56,86	42,58	18,86	23,72
2004	66,00	56,61	43,02	19,46	23,56
2005	65,60	57,24	42,39	19,20	23,19
2006	66,70	56,14	43,59	19,13	24,46